

české lesy

10

chráněná krajinná oblast

SLAVKOVSKÝ LES

arnika

č. 10 (30) 1985

VÝZVA [350] Jan Schlossar

POZOROVÁNÍ TETŘÍVYKA
NA TOKANIŠTÍCH
V OKOLÍ PRAMENŮ

[351] Siegfried
Meissner
Udo Schwarz

KOSTELNÍ BŘÍZA
PAMÁTKY OBCE [354] Jiří Úlovec
Zdeněk Procházka

PAMÁTNÁ STROMOŘADÍ POD
NOVÍM DVOREM [357] Stanislav Wieser

ZPRÁVA O LOKALITĚ
HOŘEC HOŘEPNÍK A
KOSATEC SIBIŘSKÝ [359] Stanislav Wieser

NOVÁ BOTANICKÁ
LOKALITA [360] Dimitrij
Kostanuk

HORNOSLAVKOVŠTÍ
OCHRANÁŘI [360] Jan Harvánek

K HISTORII
KARLOVARSKÝCH PŘEHRAD [361] Stanislav
Burachovič

JAK VZNIKLO
POJMENOVÁNÍ
HORNÍHO SLAVKOVA [363] Ladislav Plachý

TACHOVSKÁ VÝZVA
V HORNÍM SLAVKOVĚ [364] Vlasta Kaprová

KDYŽ DATLOVÉ
BUBNUJÍ [365] Otto Štěpánek

NA CHLOUMECKÉM KOPCI [367] Stanislav Wieser

ZNÁME SKUTEČNĚ
ZVÍRATA ? [369] Jaroslav Boček

KAZATELNA
U STAREHO SEDLA [373] Stan.Burachovič
Stan.Wieser

NÁVŠTĚVA U KOLEGU
CHKO TŘEBOŇSKO [376] František
Povolný

SKŘÍTKOVÉ VE
SLAVKOVSKÉM LESE [379] Heda Průchová

BEJLOMORKY NA JAVORU
KLENU V ZÁPADNÍCH
ČECHÁCH

[380]

Marcela
Skuhrová
Václav
Skuhrový

ZNAK HORNÍHO SLAVKOVA
NA NESPRÁVNEM MÍSTĚ

[383]

Heinrich
Zimmermann

Z ČINNOSTI
KOMPLEXNÉ
RACIONALIZAČNÍ
BRIGÁDY

[385]

Jan Schlossar

ZPRÁVY SPRÁVY

[386]

Jindřich
Horáček

ARNIKA - informační a metodický list, jako nepravidelník vydává Správa CHKO Slavkovský les (KSSPPop Plzen) pro aktív dobrovolných spolupracovníků. Neprodejná tiskovina určená pouze pro vnitřní potřebu. Tisk povolen OK ONV Cheb (T-18-75 PE). Náklad 900 kusů. Uzávěrka tohoto čísla 31. ledna 1985.

Tisk: SLUŽBY KARLOVY VARY
Tisk barevné obálky:
TISKÁRNY SNP MARTIN

Řídí redakční rada ve složení:
RNDr.Jaroslav Boček, PhDr. Stanislav Burachovič, Jarmila Húrková, prom.ped., PhDr.Vladimír Mašát CSc, Ellen Volavková, prom.psych.

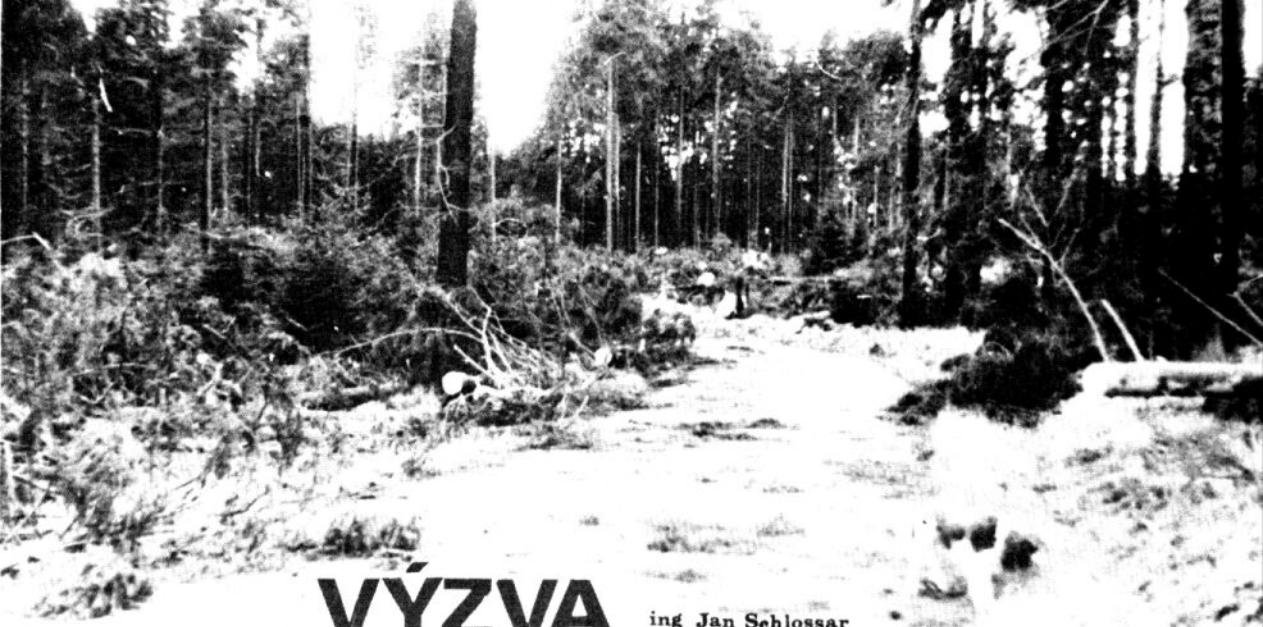
Odpovědný vedoucí a grafická úprava: Jan Harvánek

Adresa redakce:
SPRÁVA CHKO SLAVKOVSKÝ LES,
U SOKOLOVA 119/15
353 01 MARIÁNSKÉ LÁZNĚ

Barevná fotografie na
přední straně obálky:
SLAVKOVSKÝ LES U TEPLÍČKY
(foto:Jan Harvánek)

Barevná fotografie na zadní straně obálky:
ŠESNÁCTERÁK OD HROMOVÉ
JEDLE (foto:Radek Vavřík)

VÝZVA

Ve dnech 24. a 25.listopadu 1985 se nad naším územím přehnal vichřice. Výsledek ničivé síly větru byl nevidaný. Takový rozsah škod na lesních porostech v našem regionu nepamatují již dvě generace lesníků. I když se poškození lesních porostů díky této vichřici projevilo prakticky na celém území ČSR, zůstává faktum, že rozsah ztrát v západočeském kraji je největší. Ničivý vítr největší měrou navíc postihl lesní porosty právě v našem nejbližším okolí. Například Lesní závod v Teplé odhadl rozsah katastrofálních ztrát na více jak 280 000 m³ dřeva, což zhruba trojnásobně převyšuje roční těžbu tohoto závodu. Velké škody napáchala vichřice i v porostech Lázeňských lesů Mariánské Lázně, Státních statků OP Sokolov, LZ Františkovy Lázně atd.

Rozsah kalamity je jistě jedinělý a odstranění všech škod přinese všem pracovníkům lesního hospodářství nemalé problémy. S množstvím nezpracovaného dřeva hrozí úměrně další velké nebezpečí. Na jaře a v létě tohoto roku hrozí gradace hmyzích škůdců, zejména kůrovců, kteří při předpokládaném přemnožení mohou svým žírem napadat a ničit i živé stromy. A zde vzniká další hrozba narušení celospolečenské funkce našich lesů. Prota je nutné co v nejkratším čase zpracovat a vyvézt ležící dřevní hmotu z porostu.

Již v úvodu jsem konstatoval, že škody větrnou smrťí jsou takového rozsahu, že mnohonásobně překračují roční kapacity organizací lesního hospodářství působících v oblasti Slavkovského lesa. Obracím

ing Jan Schlossar

se proto na všechny přátele lesa a přírody, aby v tomto roce maximálně pomohli při likvidaci kalamity, která může vážně narušit ekologické poměry našeho regionu. Pomocnou ruku mohou podat organizace i jednotlivci. Podniky i společenské organizace. Podpora může spočívat v poskytnutí mechanizačních prostředků, výrobní kapacity, ale také tím, že do ohrožených porostů budeme směrovat brigády na sběr klestu po těžbě a na následné zalesnění. Očekává se i pomoc jednotlivců při zpracování palivového dříví. Způsob a termín výpomoci si může každý dohodnout na příslušném Lesním závodě, popřípadě polesí. Žádáme naše dobrovolné spolupracovníky o nahlášení osobních závazků i závazků organizací ČSOP naší Správě CHKOSL, která již zprostředkuje další postup.

Správa chráněné krajinné oblasti Slavkovský les již počátkem tohoto roku uzavřela dohodu o pomoci Západočeským státním lesům - Lesnímu závodu v Teplé, který byl nejvíce postižen. V této výpomoci se orientujeme na všeestrannou podporu při zpracovávání následků větrné kalamity. Dále bylo Lesnímu závodu dlouhodobě zapůjčeno terénní vozidlo. Do pomoci se aktivně zapojil i náš pionýrský oddíl Mladých ochránců přírody Slavkovského lesa. Jeho členové pomohou úklidem klestu, následným zalesněním a péčí o kulturu a při dalších drobných vyklízecích pracech.

V dalších číslech Arniky rádi otiskneme další příklady. Věřím, že aktivním přístupem nás všech snížíme na nejnižší míru ohrožení porostů Slavkovského lesa.

FOTO UDO SCHWARZ

Pozorování tetřívka obecného na tokaništích v okolí Pramenů

SIEGFRIED MEISSNER
ODBORNÝ VEDOUcí OKRESNÍ SKUPINY
OCHRANY PTACTVA

UDO SCHWARZ
ZÁSTUPCE VEDOUcíHO

V dnešní době je jen málo lidem dopřáno pozorovat jedinečné představení toku tetřívků na původních biotopech. Jsme proto Správě chráněné krajinné oblasti Slavkovský les a vedení Státních statků OP Sokolov velmi vděčni, že nám umožnili několikrát pozorovat i fotografovat tok tetřívka obecného v okolí Pramenů. Proto rádi vyhovujeme žádosti Správy CHKO Slavkovský les a překládáme zprávu o pozorování v roce 1984, kdy náš pobyt byl ze všech pobytů v Mariánských Lázních nejúspěšnější.

Na tomto místě bychom se rádi krátce představili. Pocházíme z Německé demokratické republiky, kraj Halle, okres Merseburg a jsme dlouholetými pracovníky ochrany přírody v našem okrese. Naši hlavní pracovní náplní je ornitologie. Všichni jsme organizováni v odborné skupině ornitologie - ochrana ptactva Merseburg, ve spolku pro ochranu přírody a životního prostředí kulturního svazu NDR. V době od 27. dubna do 6. května 1981, od 3. května do 9. května 1982 a ve dnech od 23. dubna do 29. dubna 1984 jsme byli hosty Správy CHKO Slavkovský les a bylo nám tak umožněno nasbírat rozsáhlé materiály ornitologických dat, zvláště pak z okolí prameneských tokanišť. Pro nás, ale jistě i pro vás zajímavá pozorování uvádíme.

T E T R í V E K O B E C N í (*Lyrurus tetrix*)

5.května 1982 jsme viděli maximálně šest kohoutů a pět slepic na tokaništi Čistá. Dva další kohouti tokali u Pramenů. V roce 1984 to bylo devět kohoutů a deset slepic u Čisté a jeden kohout a tři slepice na tokaništi u Pramenů. K chování tetřívků pojmenováváme následující.

Začátek toku

27.dubna 1984 začal tok již v 3.45 hodin při -4°C při jasném, hvězdném obloze. 28.dubna 1984 bylo již mlhavé a při nastávajícím rozdenívání začalo mrholit. První kohouti začali bublat teprve ve 4.20 hodin. Též odpoledne se tetřívci objevili na tokaništi. Vzhledem k síle větru 5-6 (30-50 km/hod.) netokali. Kohouti začali s úpravou peří a páslí se. Mezi jiným probírali též rádky letního ječmene. Jejich počínání jsme mohli velmi pozorně sledovat 28.dubna 1984 mezi šestnáctou až osmnáctou hodinou. Toho odpoledne byly sněhové přehánky, severozápadní vítr a teplota vzduchu kolem 10°C. Před naší boudou se objevili v 16.15 hodin dva kohouti. Po krátkém pozorování okolí začali s úpravou peří. Pak nastal klid. Seděli asi 20 metrů od sebe. Když začalo sněžit, zůstali se spuštěnými křídly sedět klidně dál. Po delší době odtáhli do blízkého lesa. Když přestalo sněžení a vyšlo slunce, oba kohouti se vrátili zpátky na tokaniště. Okamžitě začali tokat, přičemž došlo i k náznaku vzájemných útoků. V 18.30 hodin seděli čtyři kohouti na vršcích bříz a smrků na pokraji tokaniště a tokali (pšoukali i bublali).

Kopulace

Při čekané 28.dubna 1984 (mezi 3.30-6.30 hod.) jsme pozorovali jak nejstarší a nejzkušenější kohout (tzv."hlavní kohout"-pozn.překladatele) korunoval svůj tok ošlapáváním dvou slepic, které přiletely přímo na tokaniště. Kohout na obě sle-

pičky okamžitě reagoval. Obě se pritiskly k zemi a tím kohouta vyžývaly k ošlapávání. Po krátkém obíhání došlo k aktu. Následovalo otřepání a pak ošlapaná slepička odletěla z tokaniště. Kopulace proběhla krátce, ale prudce. Ptáci se chovali stejně, jako jsme to viděli u holubů. Druhá slepička zůstala na tokaništi a byla zhruba za jednu hodinu opět ošlapána. Třetí slepička se zdržela v blízkosti stareno kohouta.

Chování k predátorovi a k ostatním ptáčím druhům

24.dubna 1984 atakovala stará jestřábí (*Accipiter gentilis*) samice tokajícího starého kohouta. Kohout se útoku vyhnul přitisknutím k zemi a po krátkém jištění pokračoval v toku.

27.dubna 1984 se plížil k tokajícímu tetřívku lišák (*Vulpes vulpes*). Kohout jej zpozoroval v okamžiku, kdy se přiblížil asi na dvacet metrů a okamžitě opustil tokaniště. Zhruba po hodině se vrátil a pokračoval v toku.

Zajímavé bylo chování jednoho tetřívka, který seděl na špičce stromu na okraji tokaniště. Přelet holuba hřivnáče (*Columba palumbus*) způsobilo krátké přerušení toku.

* Z dalších asi čtyřiceti druhů ptáků, které jsme mohli ve Slavkovském lese pozorovat uvádíme v krátkosti následující:

Káně lesní (*Buteo buteo*)
24.4. - 1 ex. u Kladské
26.4. - 2+2 ex. Čistá

Krahujec obecný (*Accipiter nisus*)
25.4. - 1 ex. samec Čistá

Luňák červený (*Milvus milvus*)
25.4. - 1 ex. Čistá

Moták pilich (*Circus cyaneus*)
23.4. - 1+1 u Pramenů
24.4. - 1+1 u Pramenů
26.4. - 1 ex. samec Čistá
27.4. - 1 ex. samec Prameny
28.4. - 1 ex. samec Prameny

Koroptev polní (*Perdix perdix*)
26.4. - 2 ex. Čistá

Bažant obecný (*Phasianus colchicus*)

25.4. - 1 ex. Čistá

Čejka chocholatá (*Vanellus vanellus*)

2-3 páry tokaly u Pramenů.

Jejich aktivita začala se zpěvem drozda zpěvného a skřívana polního.

Bekasína otavní (*Gallinago gallinago*)

5-6 páru (tok. již před příchodem do boudy, tedy před 3.30 hod.)

Holub hřivnáč (*Columba palumbus*)

Pravidelně jednotliví ptáci a ještě hejnka 26.4. - 15, 28.4. - 43 + 3

Kalous pustovka (*Asio flammeus*)

25.4. - od 18.30 hod. - 19.00
2 ex.

26.4. - 1+1 pravděpodobně
pár na tokaniště
Čistá

Tuhýk šedý (*Lanius excubitor*)

27.4. - 1 ex.

Vlaštovka obecná (*Hirundo rustica*)

1 ex. letěla od hnizda ve starém bunkru přes tokaniště
Čistá

Bramborňáček hnědý (*Saxicola rubetra*)

25.4. - 1 ex. samička Kladská

Slavík obecný (*Luscinia megarhynchos*)
první pozorování v Mar. Lázních ?

Drozd brávník (*Turdus viscivorus*)

28.4. - 1 ex. Čistá

Drozd kvíčala (*Turdus pilaris*)
pravidelně u Kladské

27.4. - 30-40 na oranici u Pramenů

Pěnkava obecná (*Fringilla coelebs*)

23.4. - 120 ex. na vláčeném poli při hledání potravy a

10 ex. u Pramenů

24.4. - 15 ex. Čistá

25.4. - 40 ex. Čistá

27.4. - 80 ex. Čistá

Časové údaje ve středoevropském čase, nikoliv v započatém leteckém čase.

Věříme, že naše poznámky přispějí k prohloubení znalostí ptáčího světa vaší oblasti. Přejeme vám zároveň i hojně zdaru při ochraně této krásné tetřívčí zvěře.

(Překlad: Otto Štěpánek)

KOSTELNÍ BŘÍZA

PAMÁTKY OBCE

text : Jiří Úlovec
foto · plánek : Zdeněk Procházka

Obec Kostelní Bříza, ležící asi tři kilometry od státní silnice spojující Cheb s Karlovými Vary a asi sedm kilometrů jihovýchodně od Sokolova, patří mezi velice zajímavé obce tohoto okresu.

Již samotná historie obce je velice obširná a stará. Někdy během 14. století (možná již dříve) tu stávala tvrz s osadou, zvanou původně Birk (Pirk), to známená Bříza. Tvrz později sice zanikla, ale roku 1679 zde byl vystavěn za majitelky Anny Winklerové zámek, raně barokní stavba, která byla v průběhu 18. století (za Turbů) upravena. Tehdy také vznikl tzv. Panský dům, ležící dnes pod kostelem. Samotný kostel sv. Petra a Pavla původně pocházel již ze 16. stol. (z téže doby je také zachován náhrobek), ale roku 1802 byl

pozdě barokně upraven. Vůbec nejstarší památkou obce jsou zřejmě boží muka z roku 1895. Nedaleko obce se rovněž nalézá starý židovský hřbitov s nejstaršími náhrobky datovanými do průběhu 18. století, které zároveň i připomínají početné židovské obyvatelstvo v té době.

Z původní tvrze se dodnes zachovalo pouze tvrziště ležící za kostelem mezi kaplí a hřbitovem. Ještě nyní má okrouhlý páhorek v průměru asi 18 - 20 metrů a je vyvýšen asi 2 metry nad úroven okolní plochy. Příkop a val se nedochovaly, ale tvrziště se čtyřmi velkými lípami v okolí a kaplí stále působí impozantním dojmem.

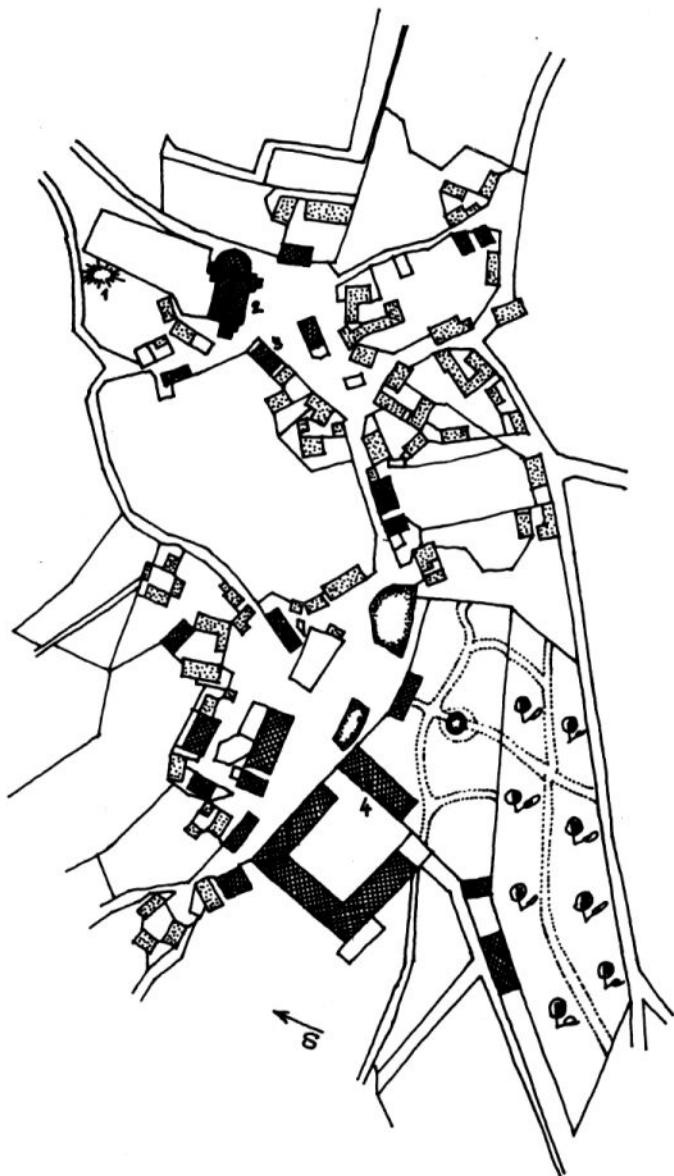
Panský dům (stojící dodnes na návsi pod kostelem) je patrová obdélná budova s hrázděným

Kostel sv. Petra a Pavla (vlevo) a Panský dům (vpravo).

KOSTELNÍ BŘÍZA 1841
(Podle plánu SÚS-IS
Loketsko/164/1841)

- zděná zástavba
- ▨ dřevěná zástavba
- 1) tvrziště
- 2) kostel
- 3) Panský dům
- 4) zámek se dvorem
a parkem

patrem, krytá mansardovou střechou. Budova je dobře udržovaná a dnes slouží jako hostinec. Nejhůře vypadá budova zámku, ležící v dolní části obce. Má podobu velké obdélníkové stavby o jednom patře. Krytá mansardovou střechou. Z nádvoří jsou umístěny dva ploché rizality se dvěma vchody, nad jedním z nich můžeme dosud spatřit erb s letopočtem 1679. Jedná se zřejmě o datum výstavby zámku. Je však možné, že již dříve na tomto, nebo jiném místě stávala starší budova, sloužící jako sídlo a obydlí předchozích majitelů (Steinbachové, Winklerové z Heimfeldu).

Vnitřní prostory zámku jsou dnes prázdné a nepůsobí na návštěvníka právě nejlepším dojmem. Podle částečně zachovaného zařízení zde zřejmě bývala škola. Daleko nejcennější jsou dva zachované reliéfy Stětí sv. Jana Křtitele (pocházející jistě z 18. století), které jsou umístěny na chodbě za prvním vstupem. I ty by si jistě zasloužily restaurátorský zásah a jiné prostředí.

Stejně neutěšeně působí i park, který se rozkládá za zámkem. Podrobněji byl park popsán R. Švandrlíkem v Arnice č. 4, strana 135. Dnes je park neudržovaný a zcela

zarostlý plevelem a křovím, přestože jsou v něm některé vzácné dřeviny. Tato celá dolní část obce jakoby kontrastovala s horní částí, která je upravená a udržovaná. Pro zámek sice není dosud vhodné využití (byl dokonce inzerován svého času v rubrice Burza památek v časopise Svět práce, ale zřejmě neúspěšně), ale přesto by byla velká škoda nechat jej spadnout, což se při jeho dnešním stavu může za několik málo let stát. Snad k tomu ani nedojde, neboť jsme byli místními občany (= autoři příspěvku) informováni, že na rok 1985 či 1986 je připravována demolice celého objektu. Mimo jiné, zámek je zapsán mezi nemovitými památkami ve Státním středisku památkové péče a ochrany přírody (evidenční karta Kostelní Bříza, okres Sokolov, ZČ 612). Jedná se o poměrně kvalitní ukázku venkovského sídla z konce 17. století s pozdějšími úpravami, až na nynější zdemolovaný interiér, celkem dobrě zachovanou. Při troše dobré vůle a přemýšlení by se snad i vhodné využití našlo. Celá obec leží v krásné krajině, mimo ruch silnic a těžby. Okolí je celé zalesněné, jakoby stvořené pro odpočinek po práci - pro kratší i delší turistické výlety v létě i v zimě. Nemělo by se využití objektu směřovat právě tímto směrem?

1

2

3

- 1) Kostelní Bříza - zámek.
- 2) Půda zámku - komíny.
- 3) Tvrziště v Kostelní Bříze.

text a foto: STANISLAV WIESER

PAMÁTNÁ STROMOŘADÍ POD NOVÝM DVOREM

V údolí mezi Hůrkou a Dřevníkem při silnici z Vodné do Hlinek jsou vysázena půdorysně tvarovaná stromořadí lip.

Pod ohybem silnice asi ve vzdálenosti 100 metrů vpravo, na úpatí Hůrky nad potůčkem je kámen s náznakem dnes již nečitelné pamětní desky. Kovová, do žuly zakotvená a možná zlacená písmena asi již dávno někdo odtrhnul. Čitelné a nepoškozené zůstalo místo jmeno "M" vysazené z lip nad pomníkem na půdorysné ploše cca 30x 40 metrů. Dva tahy písmene tvoří jednoduché stromořadí, dva tahy jsou "stínovány" zdvojeným stromořadím.

Asi o 400 metrů výše, vlevo nad silnicí, ve svahu k bývalé usedlosti Nový Dvůr (viz Arnika č. 18/1981), je vysázeno z lip zdvojené stromořadí v půdorysném tvaru kříže o délce zhruba 10 m.

K oběma stromořadím se tradují dvě domněnky o původu. Podle jedné byla tato stromořadí vysazena na paměť návštěvy císařovny Marie Terezie (kříž mylně považován za písmeno "T"). Již jen podle stáří lip lze tuto domněnku označit za smyšlenou. Ve druhém případě jde o pověst, podle které se na cestě do Vodné převrhul kočár a v něm zahynula mladá šlechtična z Bečovského zámku. Její ctitel dal vysázet na místě neštěstí kříž a monogram.

Lidové podání romantizovalo a přetvářelo skutečnosti, ale jisté jádro pravdivosti v nich zpravidla nacházíme. Zaznamenávání lidových pověstí má svojí pradávnou tradici a nesporný význam. Na ceně nabývá ve spojení se záznamem faktografie dotyčných předmětů pověsti. Dokud jsem o stromořadích nad Vodnou znal jen pověsti, nedovolil jsem si je zapsat ke snímkům, které

Snímek na předchozí stránce - Průhled dvojím stromořadím pravého kolmého a jednoduchého šikmého tahu písmene "M". Dole pod středem písmene v průhledu kámen s pamětní deskou. Snímek nahoře - Tahy písmene "M" vysazené z lip. Vlevo jednoduché stromořadí tahu vzhůru do svahu, dvojitý ("stínovaný") tah písmene dolů ke středu, doprava jednoduché stromořadí vzhůru a opět dvojité dolů v závěrečném tahu písmene. Snímek dole - Dvojité stromořadí kmene kříže. Průhled od křížení s ramenem směrem dolů k silnici Hlinky-Vodná.

jsem již před několika lety pořídil pro Arniku.

Díky sdělení Alexise von Cröy mohu zaznamenat stručná fakta, za nimiž je fluidum pro vzbuzení právě takových a dalších romantických představ, jež naznačila druhá z pověsti.

Vévoda Bedřich Beaufort-Spontin (naroden 8.6.1843, zemřel 26.12.1916 v Bečově) byl z rodu, jemuž patřilo bečovské panství od roku 1813. On dal na počest princezny Maria Spada - Potenciami, která byla jeho sestřenicí, vysázen stromořadí ve tvaru písmene jejího křestního jména. Potom po její smrti nechal vysázen stromořadí ve tvaru kříže.

Nejen každým rokem znova zazelenají lípy, ale i svědkové naznačují, že Bedřich měl Marii moc rád.

zpráva o lokalitě

Ing Stanislav Wieser

hořec hořepník kosatec sibiřský

Koncem léta 1984 objevil okresní konzervátor státní ochrany přírody ing. Jelínek, CSc. lokalitu hořce hořepníku (*Gentiana pneumonanthe*) a kosatce sibiřského (*Iris sibirica*) na katastrálním území Javorná, jihovýchodně od Nových Kounic. Hořce v počtu několika set jednotlivých rostlin a kosatce rovněž ve stovkách exemplářů rostly na bývalé pastvině, která již řadu let není obhospodařována a je zamokřená. Jednáním se Státními statky OP Karlovy Vary bylo zjištěno, že předmětný pozemek bude na jaře příštího roku rekultivován z prostředků hospodářství Dl.Lomnice. Vzhledem k poloze a rozloze pozemku nebylo vůbec možné uvažovat o jeho vynášti ze zemědělské půdy. Zachování centra lokality o rozloze cca 2 ha v jinak rekultivovaném a později intenzivně hnojeném pozemku o rozloze asi 20 ha, by bylo z hlediska ochrany rostlin pochybné. Proto jednal okresní konzervátor s technikem Státních statků s.Vaňouskem o možnosti ponechání některé okrajové části pozemku připraveného k rekultivaci v kategorii zemědělsky nevyužívané plochy. Na vytypovanou plochu v KÚ Český Chloumek č.par. 325/II a v KÚ Javorná č.p.225 (část nyní sloučená s dalšími parcelami), jsme přesadili z ohrožené lokality cca 250 jedinců *Gentiana pneumonanthe* v cca 60 trsech a asi 30 trsů *Iris sibirica*. Práci jsme provedli v neděli 30.9. (ing.Jelínek a ing.Wieser) a v sobotu 6.10 (kromě dvou jmenovaných ještě ing.Hejtík a převoz traktorem zajistil technik Vaňousek zdarma).

Novou lokalitu na jmenovaných parcelách budeme sledovat a pokusíme se zde v případě úspěšného uchycení rostlin o jejich rozmnožení dělením trsů. Domníváme se, že je nutné, aby této přemístěné (v jistém smyslu původní) lokalitě chráněné květeny věnovala pozornost státní ochrana přírody, v tomto případě zastoupená Správou CHKO Slavkovský les a do budoucnosti zde nepřipustila pozemkové úpravy v rámci své kompetence.

● NOVÁ BOTANICKÁ LOKALITA

Měl jsem štěstí a objevil jsem snad dosud nepopsané rašelinště v blízkosti Lokte. Rašliniště má i se svými přechody rozlohu zhruba devět hektarů. Nachází se na vnější straně hranič chráněné krajinné oblasti. Zde jsem objevil celkem čtyři lokality prstnatec májového v celkovém počtu 126 kusů. Při pečlivém průzkumu lokality jsem objevil i další vzácné druhy rostlin. Jsou to bradáček vejčitý (*Listera ovata*), prstnatec plamatý (*Dactylorhiza maculata*), vemeník zelenavý (*Platanthera chlorantha*). V celém rozsahu jsem plochu však nestačil prozkoumat a tak se jí budu věnovat i v tomto roce. Věřím v další nálezy. Kromě uvedených zástupců orchidejí se zde vyskytuje v dostatečném počtu i klikva žoravina (*Oxycoccus quadripetalus*),

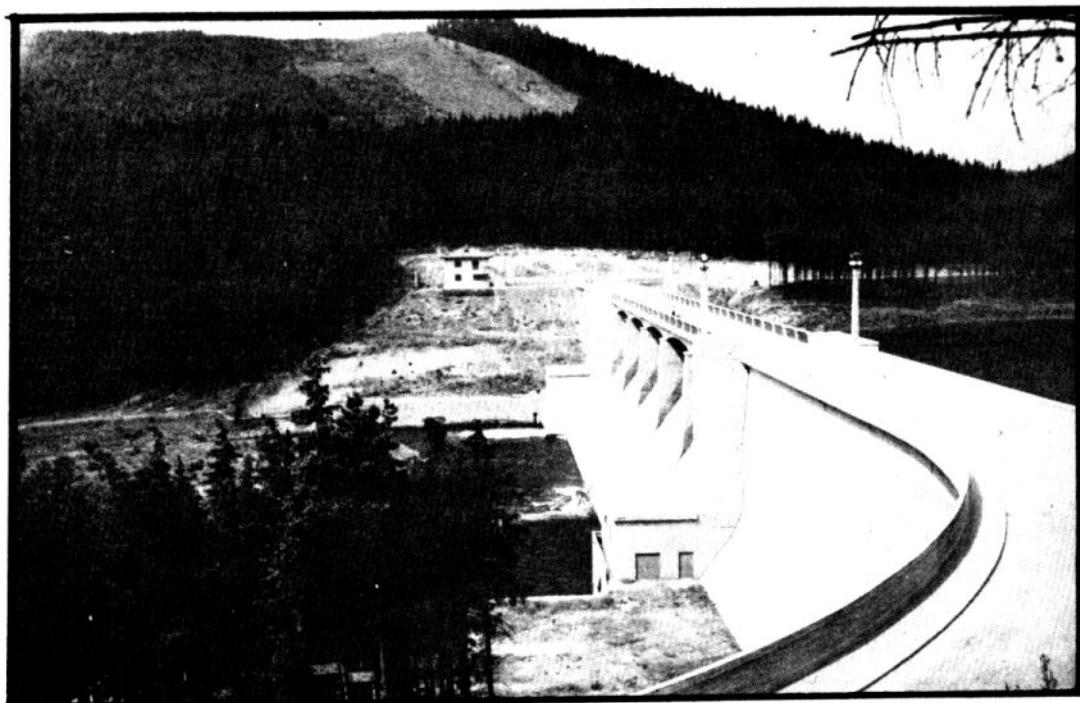
prha arnika (*Arnica montana*) a celá řada dalších chráněných rostlin. Ze zástupců chráněné fauny jsem zde zařízl i mnoho druhů perleťovců, žlutáška brouvkového a další. Po ukončení průzkumu podám podrobnější zprávu. Předběžné informace

Dimitrij Kostaňuk
Lužná 4
357 33 Loket n. Ohří

HORNOSLAVKOVSKÝ OCHRANÁŘI ▶

V prostoru výsypky u Lokte byla v minulém roce objevena strážci CHKO SL lokalita s výskytem hořce hořepníku. Během letošního roku dojde k překrytí lokality zeminou. Obětavou pomocí doslova v hodině dvanácté, došlo díky dobrovolným strážcům CHKO SL organizovaným v ZO ČSOP Horní Slavkov, k záchraně alespoň části vzácných rostlin. Hořce byly přesazeny na náhradní lokalitu u Třídomí. Jedná se již o druhý případ záchrany zákonom chráněných rostlin v tomto roce (viz příspěvek na předchozí stránce). Proto bude nutné vytypovat co nejrychleji náhradní plochy různých ekotypů a na tyto plochy v budoucnosti směrovat záchranné ochranářské práce obdobného charakteru. Tyto plochy by se měly pravděpodobně stát jakýmsi studijními refugii chráněných rostlin Slavkovského lesa, kde by našly přechodné útočiště druhy, které jsou přímo ohroženy na svých původních stanovištích. (ha)

K historii karlovarských přehrad

PhDr. Stanislav Buráčovič

Karlovy Vary bývaly v minulosti často postihovány katastrofálními povodněmi. Největší záplavy zaznamenala kronika vřídelního města v letech 1582, 1636, 1763, 1806, 1821 a 1890. Povodně mnohdy zničily velkou část města a vyžádaly si i četné lidské oběti. Stálé nebezpečí záplav bylo zažehnáno teprve vybudováním přehrady v Březové v letech 1931 - 1936.

Myšlenka zřídit přehradu se v Karlových Varech zrodila po velké povodni v roce 1890. Již tehdy se zvažovaly přehrady dvě, jedna na Teplé a jedna na Lomnickém potoku. Realizaci velkorysého a nákladného záměru oddánila první světová válka. Po válce podnikli základní přípravné práce ke stavbě přehrady přednosta katedry geologie na vysoké škole technické v Praze profesor doktor Redlich a karlovarský geolog doktor Max Danzer. Jako nejvhodnější místo pro přehradu vytipovali místo v údolí Teplé těsně pod starým kamenným

mostem v tzv. Doubaském chybou. Dr. Danzer přišel také s ideou alternativního řešení tunelem, který by při nebezpečí záplavy odváděl vodu z Teplé doubaským sedlem do Ohře. Avšak náklady na tunel se ukázaly být natolik vysoké, že se město rozhodlo pro klasickou přehradu. Její projekt byl připraven již v roce 1927 ing. Kelišem a ing. Hořejším. O stavbě vodního díla na Teplé bylo s konečnou platností rozhodnuto roku 1930. Stavba přehrady na Lomnickém potoce byla naplánována až po dokončení přehrady březovské.

Březovská přehrada se stavěla v letech 1931 - 1936. Stěžejní objem prací provedla firma Pittel - Brausewetter. Na stavbu bylo spotřebováno 80 000 m³ betonu. Potřebný kámen se vozil malou dráhou z lomu u sv. Linharta. Práce byla řízena správní radou přehrady. V době kulminace stavby na díle pracovalo kolem 800 lidí,

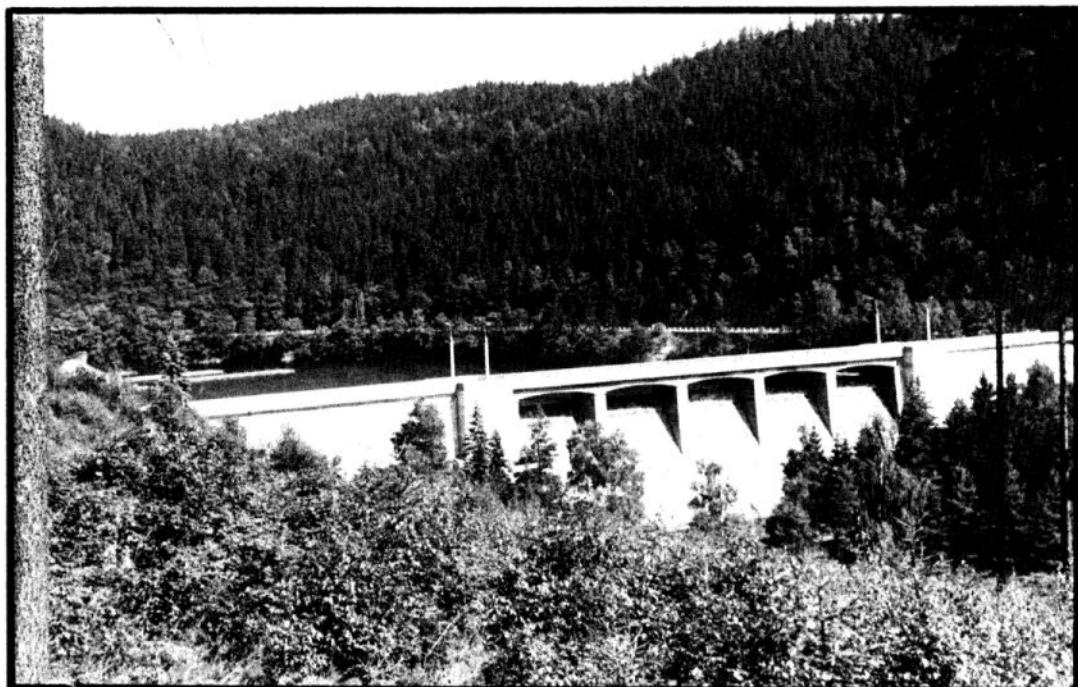
což se kladně odrazilo v zaměstnanosti širokého okolí. Hráz přehrady je dlouhá 220 metrů a vysoká téměř 40 metrů. Zadržuje přehradní jezero dlouhé přes tři kilometry. Náklady stavby činily zhruba 20 milionů korun. Nová přehrada byla zkolaudována v lednu roku 1936.

Zamýšlené stavbě přehrady na Lomnickém potoce zabránila druhá světová válka. Uskutečněním staré myšlenky z roku 1890 se stalo teprve vybudování Stanovické přehrady na Lomnickém potoce v roce 1979. Toto vodní dílo zajišťuje dostatek pitné vody pro Karlovy Vary. Kromě Lomnického potoka zachycuje přehrada také Dražovský potok a zhruba polovina objemu spotřebované vody je dodávána pře-

čerpáváním z řeky Teplé. Přehrady hráz má výšku 64 metrů a maximální šířku 258 metrů. Zátopová oblast Stanovické přehrady má délku téměř 5 kilometrů a pojme kolmo 25 milionů m³ vody.

Také nápad s ochranným tunelem nezapadl. Definitivní odvrácení nebezpečí povodní od Karlových Varů bude zajištěno výstavbou převodního tunelu, který bude v případě potřeby odvádět vodu Teplé z nádrže v Březové podzemím do Ohře nad Doubím. Zřízení tunelu, jež bude součástí komplexní výstavby vodního díla Stanovice, se plánuje na léta 1988 - 1991.

Text k fotografiím: Na snímků na předchozí stránce je přehrada v Březové. Fotografie pochází z roku 1936. Anonymní autor. Na fotografii dole je stav stejné přehrady v roce 1984. Foto ing. Stanislav Wieser.

Jak vzniklo pojmenování Horního Slavkova

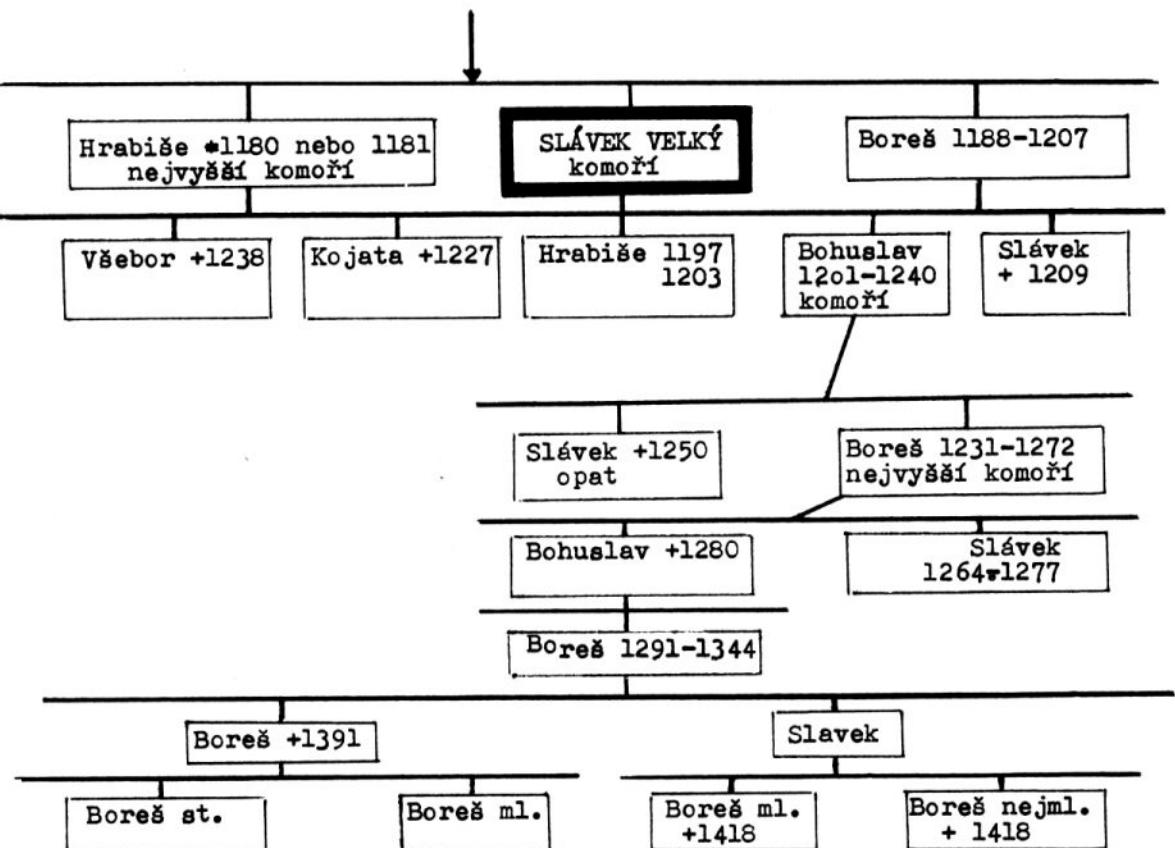

Na úplném začátku se objevuje jméno Slavek. Celým jménem Slavek Velký byl v letech 1212 až 1222 nejdůležitější osobou po králi. Panoval tehdy Přemysl Otakar I. (1197 - 1230). Slavek Velký založil kostel a klášter v Oseku a všechno podporoval důlní podnikání - z tohoto důvodu byl po něm pojmenován Slavkov. Tou dobou Hrabišicové drželi rozlehlé území od Oseka po Bečov nad Teplou a Žlutice, ale i část území v Míšensku. Jejich sláva a tedy i moc se střídala podle toho, jak byli v oblibě u panovníka - někdy mu němě sloužili, ale stáli i v odboji proti němu. Poslední zprávy o rodu Hrabišiců, do kterého patřil i Slavek Velký, jsou kolem roku 1500, kdy jeho členové byli usedlí v Litomyšli a Bezděkově u Žatce (1523).

Zpracoval Ladislav Plachý podle Zámky a hrady - severočeský kraj, Academia 1984. Pečetě podle Vinzenze Prökla - 1887

HRABIŠICI - PÁNI Z OSEKA A Z RÝZNBURKA

Všeobec
Kojata +1061 až 1068 sídlil na Bilině
Hrabiše Velký nejvyšší komoří +1103 až 1109
?
Gerardus +1158 vnuk Hrabiše

Takhle zkrásnělo náměstí v Horním Slavkově po splnění úkolu "Tachovské výzvy". Opravu fasád provedla MOBH Horní Slavkov. /Vl.Kaprová/

Když datlové bubnují

OTTO ŠTĚPÁNEK

Datli, ptáci charakteristickí šplháním a opracováváním dřeva vyvinuli zvláštní způsob písň lásky, kterou si vyhledávají v ptáčí říši druh druhu. V koncertu jarního lesa hrají na xylofon. Vířivě tlučou zobákem do suchých větví a na duté stromy a jejich bubnování se ozývá lesem široko daleko. Dlouhé století se nevědělo proč. Lidé byli přesvědčeni, že tato zvláštní instrumentální hudba souvisí s hledáním potravy. Ještě před dvěma třemi desetiletími se psalo v učebnicích: "Tam, kde je dřevo ztrouchňivé a bez kůry, zní bubnování tupě a dutě a na těchto místech datel stále tluče, protože zde tuší larvu." Tento názor převládal velmi dlouho. Dnes již víme, že bubnování nemá s vyhledáváním potravy vůbec nic společného. Vracíme-li se k prvním pramenům tohoto nepravidlivého tvrzení, je až neuvěřitelné, ale docházíme až k roku 330 před naším letopočtem. Přibližně v této době psal Aristoteles své historky o zvířatech, kde uvádí tento mylný názor na jarní bubnování datlů. V několika vydáních Brehmova života zvířat se objevuje další mylné tvrzení - že bubnování vzniká vibracemi suché větve při úderu. Tak zcela chybná domněnka to není, protože pružením větve se bubnování zesiluje, ale datli bubnují i na ty nejsilnější suché kmeny. Ten, kdo jde světem s otevřenýma očima a jasnou myslí a sleduje pokrok vědy, denně poznává něco nového. Přesvědčuje nás o tom padesátilétý průzkum života

datlů, kterým se krok za krokem téma objasnilo i jejich bubnování. Dnes již víme, že jednotliví datli se v bubnování a klepání na suché stromy a větve od sebe výrazně liší. Touto diferencovou rečí se dorozumívají o problémoch rozmnožování.

Nejprve jim jde o zjištění dutých stromů a označení vlastnictví určitého teritoria, následně o získání partnera a o stavbu hnízda, ale může znamenat i různé agresivní hádky o vystřídání na stanovišti. Každý druh datlů má vlastní nezaměnitelný způsob bubnování, takže každý jednotlivec může rozpoznat svého druhu a navázat s ním kontakt. V Evropě je princip rozeznávání jednotlivých druhů velmi jednoduchý. Jednotlivé věty se rozlišují délkou, počtem úderů a časovým rozpětím. V Americe však tento jednoduchý princip nestačí, protože tam v jednom areálu žije více druhů. Tady si datli pomáhají originální formou bubnování - například spojují krátké věty s nápadnými dvouúdery do vyhraněných rytmů.

Pomocí magnetofonového pásku bylo provedeno vyhodnocení tzv. spektrogramu, jak jsou jednotlivé "věty" sestaveny. Tím bylo umožněno přesné měření času a počtu úderů.

Nejpůsobivěji zní ve Slavkovském lese bubnování datla černého. Jeho jednotlivá věta trvala 2,5 sekundy a v ní bylo napočítáno 38 - 43 úderů. To se opakovalo 3x za minutu. V Holandsku jednou nebo dvakrát, ve Finsku až 7 x. Dalo by se říci, že se jedná o jakési dialekty. Bubnování je pro jednotlivé partnery slyšitelné nejméně na dva kilometry. To je důležité v souvislosti s velikostí revíru datla černého (400 - 800 ha).

Jednotlivá věta bubnování strakapouda trvá 0,6 sekundy s 12 až 16 údery a podle jednotlivých fází toku je opakována 8 až 10 x za minutu. Slyšitelnost je asi 800 metrů, protože revír strakapouda dosahuje 30 až 60 ha.

Poněkud obtížnější je vyhodnocení bubnování u strakapouda

malého a žluny šedé. Oba druhy se v jednotlivých větách těžko rozlišují. V obou případech se jedná o 30 úderů trvajících jednu sekundu. Zde je omyl možný. Je ale obdivuhodné, jak si příroda pomáhá. Strakapoud malý tluče přesně skoro jako stroj 14 x za minutu, žluna šedá však jenom 3 x.

Datli vyhledávají větve a stromy s dobrou rezonancí v blízkosti dutých stromů. Někdy se na takových příhodných místech soustředí i několik druhů. Také plechy a kovové špičky vézí lákají datly k bubnování. V jednom městě, k malé radosti obyvatel, tloukl datel na vrchní část sirény. Bubnováním se datli pokouší lákat druhu do svého revíru a protivníky naopak odpuzovat. Obě pohlaví bubnují stejně, takže může dojít k duetu. Každý chce svého partnera přesvědčit, že jeho dutina je lepší.

Jeden druh amerického datla provádí obřadný duet. Jeden partner sedí v dutině a druhý je venku pod hnědním otvorem. Oba pak ťukají stejným způsobem, což znamená: "Jsme jednotni, tuto dutinu přijímáme za hnizdo". Při navazání kontaktu s partnerem bubnování končí, dochází k pření, poznávání a ukazování hnědní dutiny a jejího vchodu. Tady již nestačí obvyklé bubnování. Nová situace si vyžaduje nové specifické signály. Zpravidla se jedná o jednotlivá poklepávání, která následují v sériích za sebou "tak... tak... tak". Rikáme tomu demonstrativní klepnání. Aby otvor do dutiny zřetelně ukazovali, vlétávají do něho z určité vzdálenosti, přičemž hlasitě křičí. Zvláště krásné je tohle počinání u datla černého.

Datlové vyhledávají dobře rezonující větve v blízkosti dutiny jako místa pro bubnování. Strakapoud zde tluče na suché větve nad budoucí hnědní dutinou.

Na vejcích sedí střídavě sameček i samička na jakési směny, přičemž sameček má noční směnu i při mláďatech. Jedná se o to, aby dutina byla stále obsazena a byla opuštěna ptákem jen v tom případě, když přiletí správný partner. Je vpuštěn jenom ten, který se může prokázat klepacím a volacím signálem. Přilétající datel černý zavolá "kijak" a sedící pták odpovídá klepáním zevnitř. Teprve po tomto potvrzení dojde k výměně.

Uvažujeme-li o tisíciletém vývoji tohoto dorozumívání, docházíme k tomu, že zpočátku, než začali datli vyklízet trouchnivé a duté stromy, je obhíželi a otukávali a postupně se tak vyvinuly série úderů. Konkurence různých druhů je pak donutila ke specifickému rozlišení signálů.

Zatím bylo do archivů uloženo poměrně málo zvukových pásků, přihlédneme-li k 210 druhům datlů, a bude trvat ještě desetiletí, než dosáhneme hlubších a obsáhlějších znalostí. V každém případě můžeme očekávat mnoha překvapení.

Dobrý milovník přírody si však rád poslechně za mlhavého předjaří zvláštní písň lásky datlů. Vědomí významu tohoto volání v životě datla tento zážitek jen prohloubí.

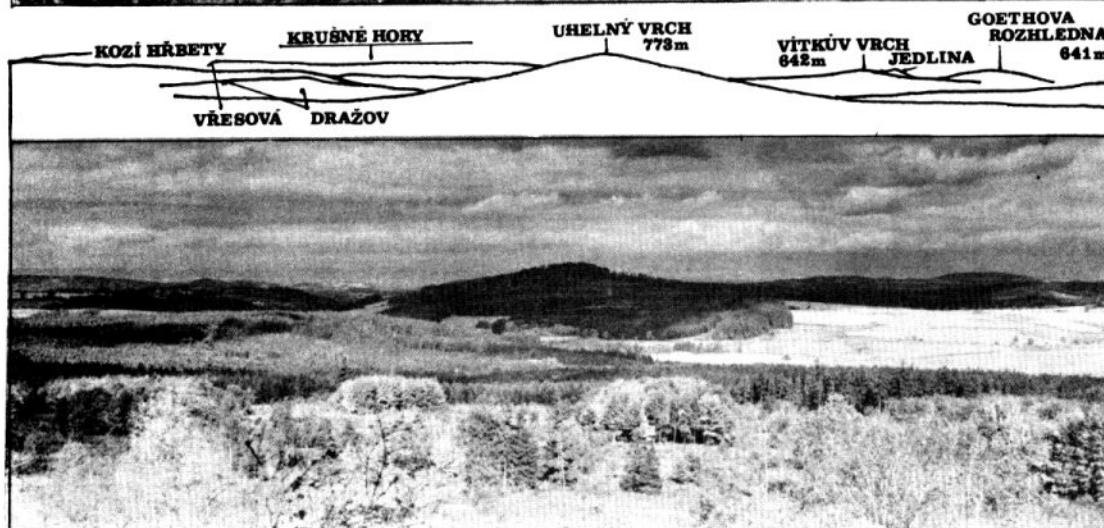
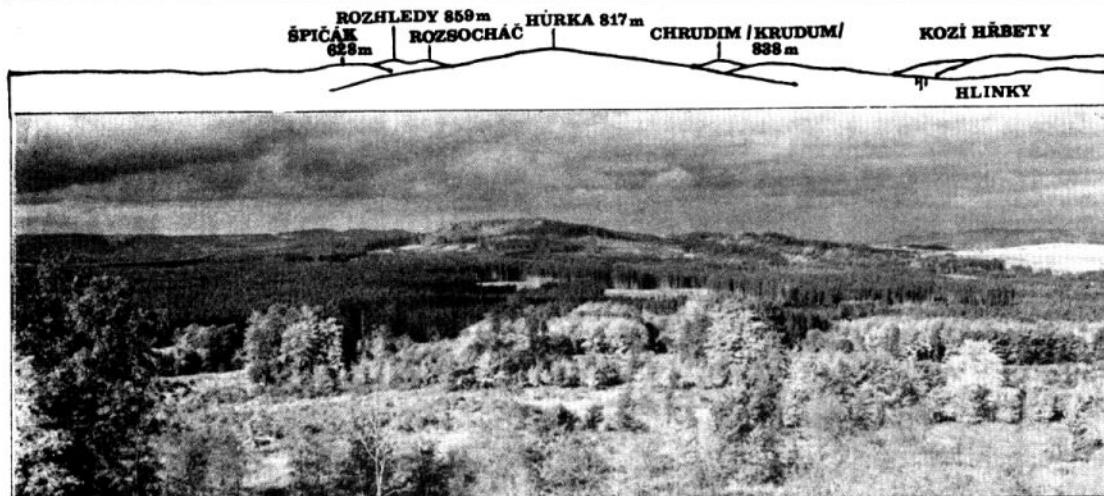
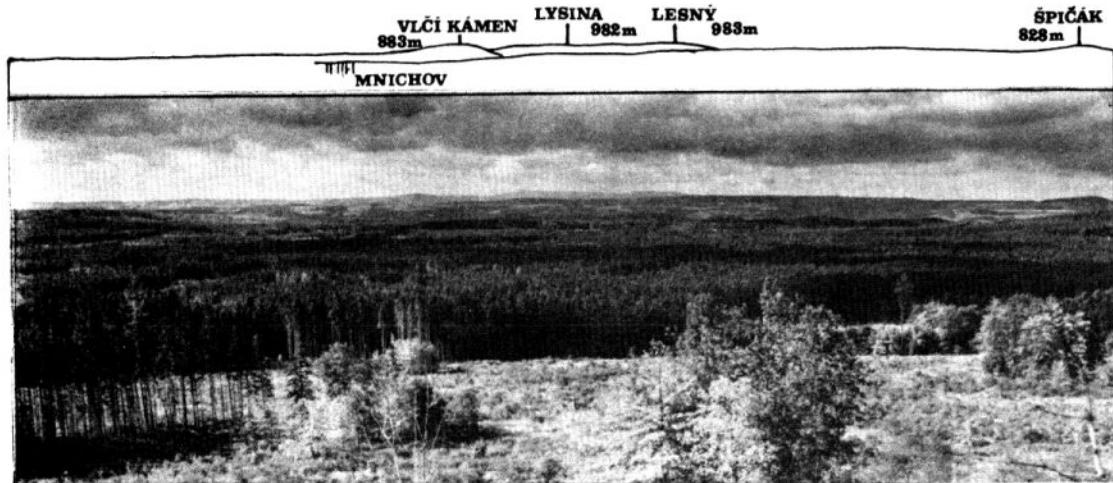
(zpracováno podle zahraničních materiálů)

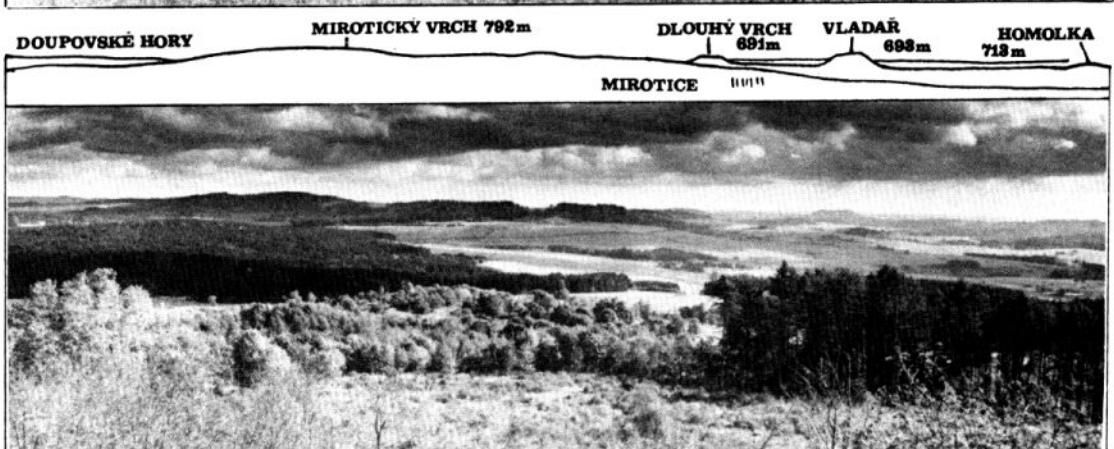
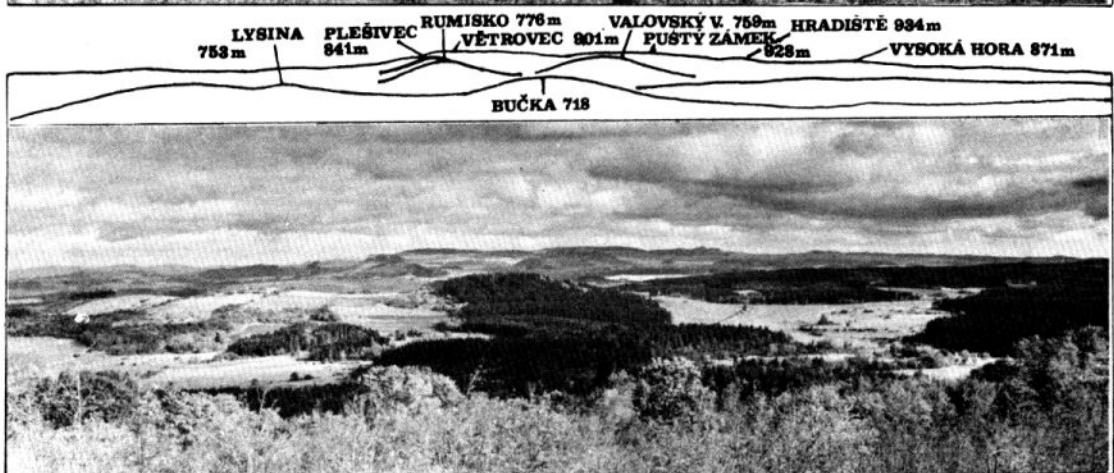
Sameček před otvorem vyklepává signál a samička mu demonstrativně klepáním zevnitř odpovídá.

NA CHLOUMECKÉM KOPCI

Ing. Stanislav Wieser

4.část

Potravní ekologie
živočichů

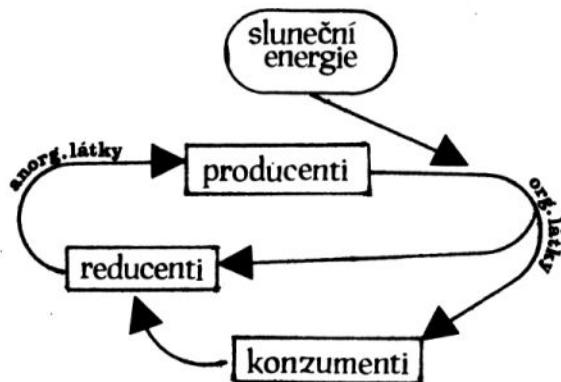
RNDr
Jaroslav Boček

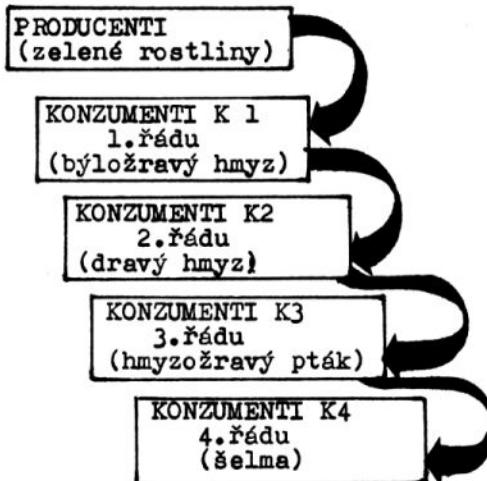
známe
SKUTEČNĚ ZVÍŘATA?

Zdrojem energie, nezbytným médiem pro růst, rozmnožování a výměnu látkovou, jsou pro živočichy organické látky. Do většiny ekosystémů je energie primárně dodávána v podobě slunečního záření. Tu dovedou využívat pouze zelené rostliny složitým mechanismem - fotosyntézou. Rostlinám, které z minerálních látek obsažených v půdě, vytvářejí fotosyntézou složité látky organické, říkáme organismy autotrofní. Dá se říci, že energii slunečního záření ukládají do chemických vazeb organických sloučenin. Živočichové organické látky z minerálních vyrábět nedovedou - získávají je od zelených rostlin (býložravci), nebo od jiných živočichů (masožravci). Živočichy nazýváme organismy heterotrofními. Energii živočichové získávají štěpením vazeb organických látek. Tak se dostává energie (původně energie slunečního záření) až k živočichům. Protože jsou zelené rostliny zdrojem produkce organické hmoty, z ekologických hledisek se pak označují jako primární producenti.

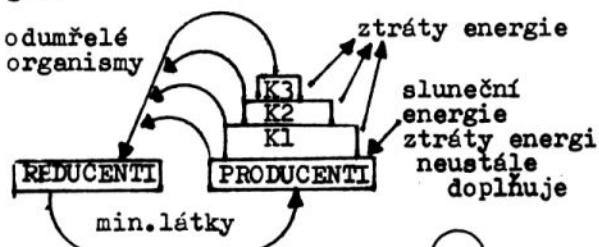
Další skupinou jsou organismy heterotrofní, které přijímají (konzumují) pouze organickou hmotu - hovoříme o konzumentech. Žíví se producenty (býložravci) nebo jinými konzumenty (masožravci). Třetí skupinou jsou heterotrofní reducenti - hlavně mikroorganismy, které využívají zbytky energie uložené v odumřelých tělech rostlin a živočichů. Ti redukují organickou hmotu na hmotu anorganickou (látky minerální). Tomuto procesu se v konečných fázích říká mineralizace. Základní schéma tzv. potravního řetězce neboli ekologického přesunu energie vypadá takto:

Popisovaný koloběh je poháněn sluneční energií. Ve skutečnosti je schéma daleko složitější. Často se vytvářejí komplikované sítě se zpětnými vazbami. Konzumenty, kteří jsou reprezentováni živočichy, označujeme číslem řádu podle stupně, který zaujímají v potravním řetězci, například:

Konzumenti 4.řádu mohou též požírat konzumenty K1 a K2, konzumenti 3.řádu mohou požírat konzumenty K1, všežravci (medvěd, jezevec, vrána, kapr) mohou požírat zároveň konzumenty i producenty. Potravní řetězce probíhají jako přesun energie vždy pouze jedním směrem. Od producentů ke konzumentům vyšších řádů. Zahrnují však veliké energetické ztráty (energie spotřebovaná při životních projevech, potravní odpad nejrůznějšího druhu, nedokonalé trávení, málo efektivní přechod z energie chemických vazeb na ostatní energie - tepelné ztráty). Hovoříme o typických potravních pyramidách, kde velikost stupnů odpovídá množství energie - sousední stupně se od sebe liší o ztrátu energie:

Logicky lze předpokládat, že mezi živočichy převládají primární konzumenti K_1 - býložravci nad konzumenty všech dalších rádů. Z tohoto předpokladu vychází i další zákonitosti, např. velikost obývaného teritoria. Na určité ploše africké savany žije tisícihlavá stáda býložravých kopytníků, ale pouze jedna lví smečka, nebo několik gepardů či jiných šelem. V mořském prostředí platí mezi obratlovci opačný vztah. Ohromné množství drobných mořských producentů i živočišných konzumentů nižších rádů z podříše bezobratlých vytváří dostatečnou potravní základnu, takže téměř 100% obratlovců je konzumenty vyšších rádů (masožravci).

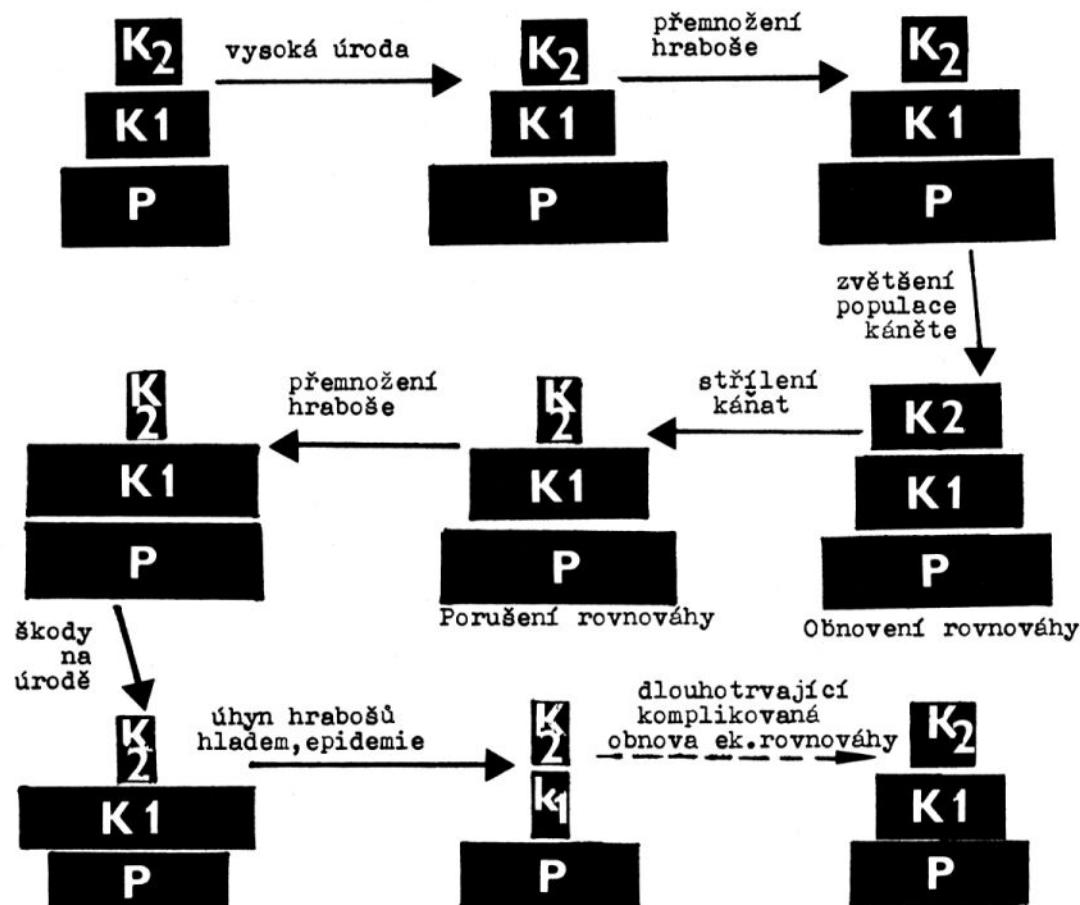
V potravní pyramidě existují těsné vztahy mezi velikostí jednotlivých stupňů a ta je dána nejen energetickými ztrátami. Tyto vztahy jsou oboustranné a jejich přirozená harmonie je

jedním z hlavních předpokladů udržení ekologické rovnováhy. Při jakémkoliv ovlivnění velikosti jednotlivých stupňů pyramidy je v přírodě zřejmě následné ohnění ekologické rovnováhy. Ta však nemůže být obnovena dostatečně rychle, jedná-li se o drastické zásahy do přírodní rovnováhy, jakých je schopen pouze člověk.

Z jednoduše si tyto vztahy můžeme ukázat na velmi diskutovaném příkladu z naší přírody. Na příkladu závislosti velikosti populací hraboše polního a káněte lesního:

Vysvětlivky :

P = producenti = zemědělské pložiny
 K_1 = konzumenti 1. rádu = populace hraboše polního
 K_2 = konzumenti 2. rádu = populace káněte lesního

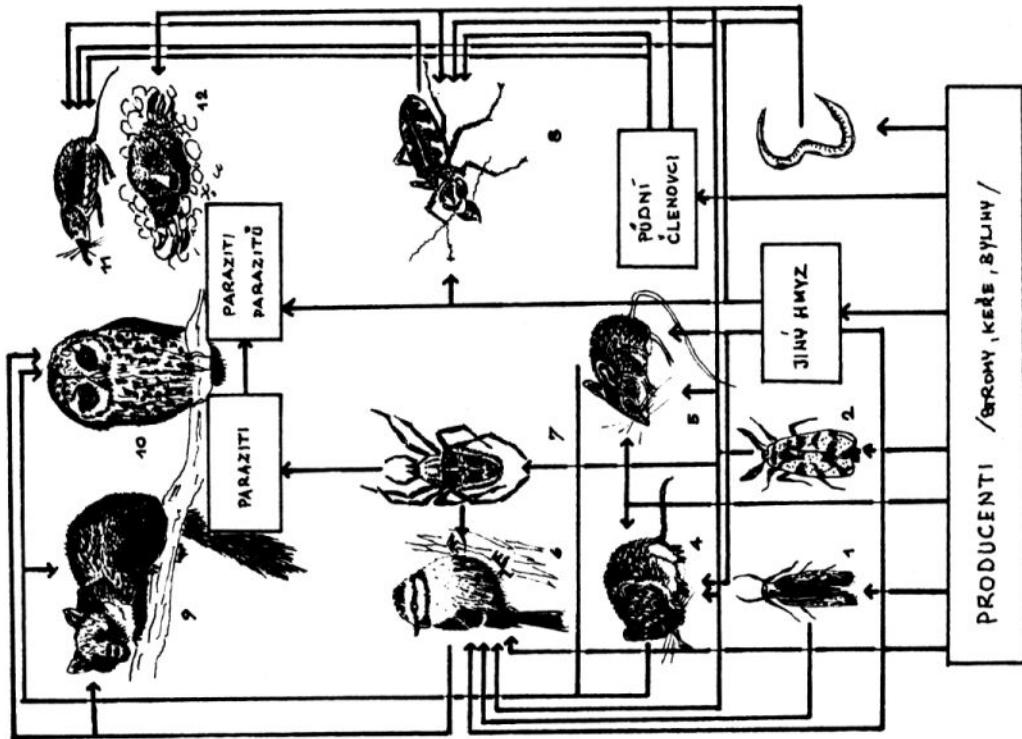

POTRAVNÍ SÍŤ EKOSYSTÉMU DUBOVÉHO LESA

šipky = směr toku energie

- 1) obaleč rodu *Tortrix*
- 2) píďalka rodu *Operophtera* /1,2 - příklady přesně žených konzumentů K₁/
- 3) žížala rodu *Lumbricus*
- 4) hraboš rodu *Clethrionomys*
- 5) myšice rodu *Apodemus*
- 6) sýkora (zástupce hmyzožravých ptáků)
- 7) pavouci
- 8) draví brouci
- 9) kuna lesní
- 10) sovy (9,10 - konzumenti nejvyšších řádů)
- 11) rejsci
- 12) krtek obecný

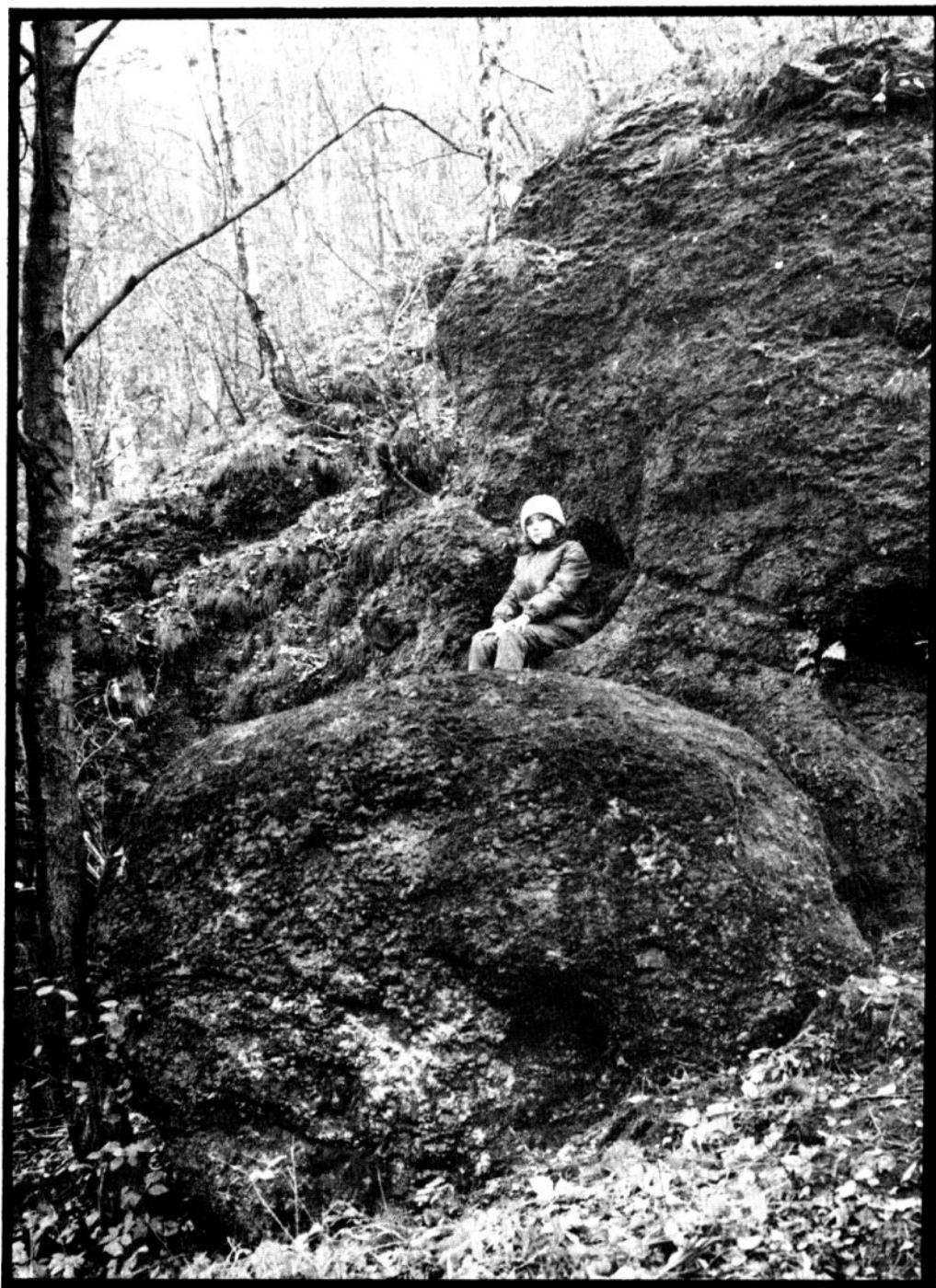
Přepracováno podle
Schwerdtfegera - kresba
Bočková /1985/

KAZATELNA U STARÉHO SEDLA

text: PhDr. STANISLAV BURACHOVIČ

foto: ING. STANISLAV WIESER

Současný celkový pohled na skálu zvanou Kazatelna.
Záběr je vzhledem ke vzrostlým stromům pořízen poněkud
níže od řeky oproti reprodukovanému snímků z doby před
60 lety.

V chráněném přírodním výtvoru Údolí Ohře pod Starým Sedlem se nachází zvláštní, dnes již zcela zapomenutá historická zajímavost. Jedná se o podivný kamenný stolec se schůdky a sedátkem, vše vytesáno lidskou rukou do zhruba 4 metrové žulové skály těsně při pravém břehu řeky Ohře. Sedátko je provedeno v podobě výklenku do svislé skalní stěny. Nevšední a záhadnou památku popsal v roce 1927 dr. Anton Gnirs ve své topografii umělecko-historických památek Loketska, kde také otiskl snímek a náčrtek lokality.

V minulosti se památce říkalo Kazatelná (Predigtstuhl) v souvislosti s místní, v Gnírově době již ztracenou pověstí. Z podnětu profesora Heinricha Zimmermanna z Lokte jsme Kazatelnu v terénu vyhledali dne 3. listopadu 1984. Skála byla silně zanesena nánosy a splaveninami zemí, porostlá mechem, trávou a nálety drobných stromků. Bylo třeba jejího důkladného čištění. Oproti situaci zachycené na snímku v Gnírově topografii jsme konstatovali značné zhoršení stavu objektu vlivem silné eroze horniny. Celé kusy žuly lokálně opadaly, schůdky k plošině před sedátkem jsou již téměř neznačitelné. Poměrně dobře se dochovalo vlastní sedátko. Kazatelná doznala za šedesát let uplynulých od pořízení snímku v Gnírově topografii nemalého poškození bez lidského přičinění. Jeho míra nepodporuje lákavou leč ošidnou hypotézu o vysokém stáří památky. A to ani tehdy, když přihlédneme k tomu, že v současnosti dochází v celosvětovém měřítku k urychlené zkáze starých kamenných stavebních památek a soch vlivem silného znečištění ovzduší. Více by o věci snad mohl říci odborný posudek geologa.

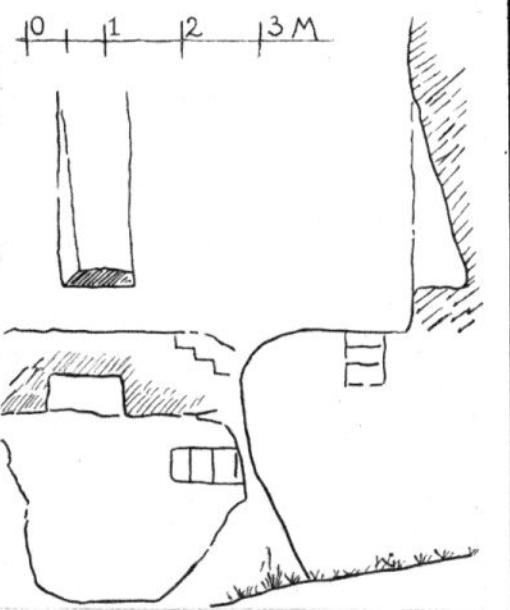
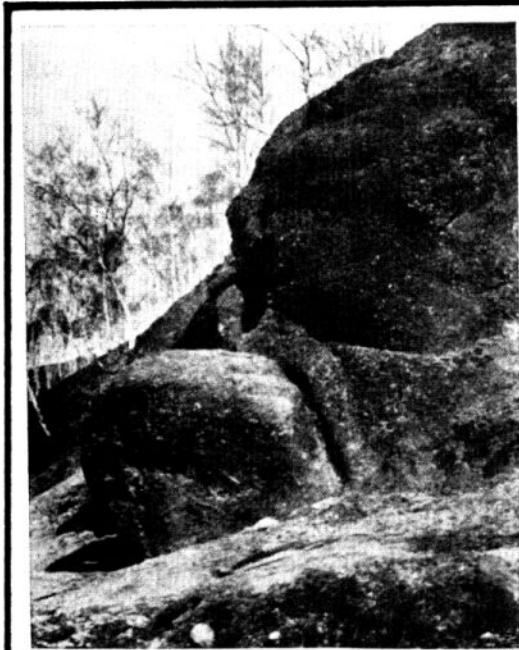
Dr. Gnirs považoval Staré Sedlo vedle Lokte za nejstarší sídelní lokalitu okolního kraje a blízké kamenné kříže s vytesanými symboly za jedny z nejstarších památek Loketska. Lze k nim snad v naznačených souvislostech přiřadit i skalní trůn Kazatelnu? V neposlední řadě lze uvažovat o tom, zda neexistuje dávná spojitost mezi Kazatelnou a názvem obce Staré Sedlo /?/. Zabýváme-li se Kazatelnou, pak se nám také nabízejí ana-

logie s obdobnými bájnými skalními trůny uváděnými ve starých literárních podání například v Karlových Varech (Stolec císaře Karla IV), na Stoličné u Korunní a jinde. Dr. Gnirs se opatrne zdržel jakéhokoliv výkladu Kazatelný. Ovšem z toho, že věnoval jejímu popisu až nápadně mnoho pozornosti lze usoudit, že ji považoval za důležitou lokalitu, již přisuzoval vysoké stáří. Nebylo zde přání otcem myšlenky? Jistě, nelze vyloučit, že Kazatelná patří svým původem a smyslem snad ještě do období předkřesťanského. Romanticky založený badatel by v Kazatelně mohl spatřovat pohanské kultovní místo, skalní trůn, z něhož byla kdysi uctívána dávná vodní božstva Ohře. Ovšem ryze racionalně a skepticky smýšlející typ by s ohledem na některé indicie naopak mohl opovržlivě mávnout rukou a prohlásit, že ide o bezvýznamný, v nejlepším případě nejvýše několik století mladý výtvar, například klukovských dobrodružných her. Kdo má pravdu a kdo se mylí? Bohužel, jednoznačná odpověď již asi nebude nikdy nikým dána a Kazatelná patrně provždy zůstane velkým a znepokojujícím otazníkem regionální historie.

Použito:

- 1) Gnirs, Anton: Topographie der historischen und Kunstdenkmale. Der politische Bezirk Elbogen. Prag, 1927, str. 15-16
- 2) Informace prof. H. Zimmermanna, Loket 1984

Kazatelna u Starého Sedla

Snímek nahoře: Reprodukce fotografie Kazatelný a její nákres ve stavu asi z počátku dvacátých let našeho století. Převzato v příspěvku citované "Topographie..."

Snímek dole: Detail skály Kazatelný se sedátkem. V popředí náznak schůdků.

*návštěva
u kolegů*

CHKO TŘEBOŇSKO

Chráněná krajinná oblast Třeboňsko byla vyhlášena v roce 1979 již jako devatenácté velkoplošné chráněné území v ČSR (výnos ministerstva kultury ze dne 15. listopadu 1979, č.j.22737/79). Rozkládá se na ploše 700 km² v jiho-východní části kraje Jihočeského. Část její východní hranice tvoří státní hranice s Rakouskem. Je prvním velkoplošným chráněným územím u nás, umístěným v ploché, rovinaté krajině.

Třeboňsko je známé jako charakteristická rybničnatá oblast jižních Čech. Její výjimečnost je podmíněna již odlišným vývojem v jednotlivých geologických obdobích oproti ostatním krajům ČSSR. Zeměpisná poloha, podnebí, reliéf, geologické a hydrologické poměry zde vytvořily podmínky pro specifický vývoj půdních poměrů, složitý režim povrchových vod a existenci různorodých společenstev rostlin a druhově rozmanité fauny. Když ve 12. století začala kolonizace této oblasti, obyvatelstvo zde postupně dotvářelo krajinný systém optimálním rozmístěním sídel, účelným rozvrzením hospodářských objektů a velkorysou úpravou povrchových vod. Důmyslná síť umělých stok a uměle zakládané rybníky, budované v několika etapách od

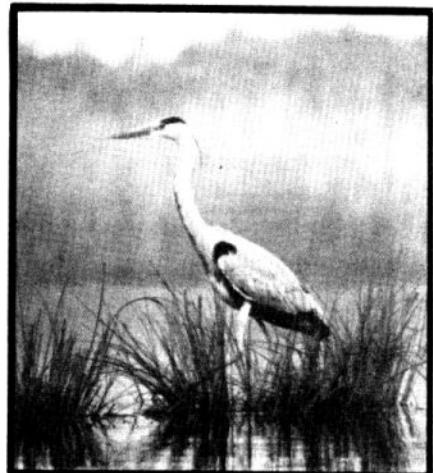
středověku až do současnosti, představují dokonalý systém postupných koordinovaných krajinařských úprav, které citlivě využívají přírodních podmínek a zužitkovávají je. V tomto směru zde vynikli zejména známí třeboňští stavitele rybníků, a to Josef Štěpánek Netolický, který v letech 1506 - 1520 vyměřil a mistrně postavil Zlatou stoku, jež slouží k napájení a vypouštění řady velkých rybníků Třeboňská, a Jakub Krčín z Jelčan, který koncem 16. století postavil další rybníky a Novou řeku pro odvedení povodňových průtoků z Lužnice do Nežárky, aby tak zajistil ochranu rybníka Rožmberk, největšího rybníka celé soustavy.

Dnes je Třeboňsko domovem prosperujícího zemědělství, rybničářství, lesního hospodářství a lázeňství, v němž zůstalo místo i pro přírodní ekosystémy a který zároveň skýtá optimální životní prostředí. Moderní doba tak zastihla na Třeboňsku vzácný případ zdravé, krásné, úrodné a harmonické krajiny, která vznikla na místě někdejších nehostinných močálovitých území.

Dlouholetý vědecký výzkum snesl doklady o zdejším výskytu mimořádně vysokého počtu druhů rostlin a živočichů, a proto zde bylo dosud vyhlá-

Seníky na Mokrých lukách u Třeboně

Leknín bělostný

Volavka popelavá

SPR Stará řeka

Zámek Třeboň

šeno několik státních přírodních rezervací. Jsou to rezervace Ruda, Červené blato, Žofinka, vyhlášené k ochraně rašeliniště, ornitologická rezervace Velký a Malý Tisý, rezervace k ochraně písečných dun - Písečný přesyp u Vlkova a Slepíčí vršek - a dále rezervace Stará řeka, Kozí vršek a Na Mšálech. K ochraně jsou zde navržena ještě další území. Ve státní přírodní rezervaci Červené blato je zřízena naučná stezka pro poučení a výchovu návštěvníků. Zřízení dalších naučných stezek se připravuje.

Charakter oblasti dotváří zachovaná historická skladba vesnických sídel s řadou typických jihočeských selských lidových staveb.

Přirozeným centrem oblasti je Třebon, významná městská památková rezervace s rožmberským zámkem z 15. - 16. století. Dnes je město známé především jako středisko jihočeského rybničního hospodářství a jako sídlo proslulých rašelinných lázní.

Pro tyto své hodnoty bylo Třeboňsko vyhlášeno za chráněnou krajinnou oblast a vybráno jako modelové území pro řešení výzkumného úkolu RVHP P-16 Ekologická optimalizace využívání krajiny. Je též biosférickou rezervací v rámci projektu č. 8 mezinárodního programu UNESCO - Člověk a biosféra.

Správa CHKO Třeboňsko je v Třeboni v zámku. Telefon 3097.

Husa velká

SPR Červené blato

Racek chechtavý na hnízdě

Skřítkové ve Slavkovském lese

Heda Pruchová

Ve Slavkovském lese, zalesněném horském pásmu v severozápadním cípu Čech, se dříve dobovaly různé kovy a vyskytovala se v něm naleziště drahých kamenů. V potocích se zase rýžovalo zlato. Toto nerostné bohatství - podle bájí - střížili duchové hor, obři jim vládli, skřítkové vycházeli mezi lidé a dívčenky pokládaly v horách hlídaly.

Na dolech pracovali pilní a chudí horníci, ale sláva dolů a zlato v potocích stále více přitahovaly dobrodruhy z širokého okolí, ba i z ciziny. Skřítkové viděli každému do duše, a proto spravedlivě dobré odměňovali a zlé trestali. Pracovitým chudákům pomáhali při práci tak, že jim prozradili, kde je ukryta v horách žila stříbra, a kde zas najdou při rýžování zlato.

Jednou večer se horníci i rýžovníci sedeli kolem ohně a vyprávěli si, jak se jim za dne dařilo v práci. Ta cizozemská cháska neměla štěstí a divila se, jak je to možné, že domácí lidé stříbro i zlato nacházejí. A tu jeden horník prozradil, že štěstí má ten, komu pomáhají skřítkové z hor. Dali se do smíchu, aby prý nevykládal takové hlouposti, to že v jejich vlasti jsou lidé chytřejší a ani dítě by takovým nesmyslům neuvěřilo.

Ale v tu chvíli zmlkli a přestali se smát, protože se před nimi náhle objevil skřítek s dlouhou šedivou bradou a se zlatou korunkou na hlavě. Vladařsky pokynul zlatým, drahokamy vykládaným žezlem a rozhněvaným hlasem pravil: "Nikdo v těchto místech už nenajde drahé kovy ani vzácné kameny, protože jsme byli prozrazeni a vydáni v posměch. Všichni dobrodruhové budou za trest v noci bloudit jako duchové po okolních lesích a hledat marně jeden druhého!" Prý se toto věstecké prokletí splnilo. Jisté je, že od těch časů nikdo už skřítky z hor neviděl a nenašel ani zrňko zlata v potoce.

V tomto případě Slavkovský les vydal své poklady.

RNDr MARCELA SKUHRAVÁ CSc

RNDr VÁCLAV SKUHRAVÝ CSc

BEJLOMORKY NA JAVORU KLENU V ZÁPADNÍCH ČECHÁCH

V čísle 23/3 v roce 1982 bylo čtenáři Arniky informováni o výskytu dvou bejomorek, které se kalamitně vyskytly na javoru klenu v oblasti Slavkovského lesa a v západní části Krušných hor. V tomto článku podáváme krátký přehled hlavních výsledků, získaných během čtyřletého výzkumu těchto škůdců, jejichž kalamitní výskyt ve jmenovaných oblastech stále trvá.

Oba druhy jsou známy z javoru klenu z celé střední a východní Evropy. Při soustavném faunistickém výzkumu bejomorek, provedeném v letech 1955 - 1983 na více než 1200 lokalitách v ČSSR, byly zjištěny na více než 300 místech. Pouze na několika lokalitách - na Rožmitálsku a na Šumavě - se během té doby vyskytly ve vyšším počtu. Patří ke druhům vyskytujícím se na javoru klenu pravidelně, ale pouze ojediněle.

Larvy obou druhů přezimují v půdě v kokonech. Na jaře se kuklí. V době, kdy javory začínají rašit a rozevírají se jejich listy, se z kukel vyvíjejí dospělí

komárci. Ti naletují na javor klen a na dolní stranu listů kladou drobná vajíčka. Z nich se po několika dnech líhnou larvičky, které na listech dorostou za 3 - 4 týdny.

Oba druhy byly popsány jen podle larev a podle poškozenin na listech a dosud nikdy nebyly nalezeny jejich dospělci (imága).

Larvy prvého druhu, jenž byl popsán jako *Dasineura vitrina*, pronikají do listového parenchymu a v něm tvoří drobnou vypuklinu - patrnou na žilkách na dolní straně listu. Vypuklina má průměr okolo 2 mm. Larva za 3 až 4 týdny doroste, proděraví poškozeninu (hálku) otvorem a padá do půdy. Střádá kokon, v němž přečkává zbytek jara, léta, podzim a zimu až do doby kuklení začátkem jara následujícího roku. Když larvy hálku opustí, objevují se na listech v místech sání nekrozy poškozených pletiv. Poškozená místa zaujmají plochu o průměru 4 až 6 mm a jeví se jako hnědé skvrny na obou stranách listu. Při vyšším počtu larev na listech se poškozeniny slévají v jeden celek. Zasychají i celé části listů, protože je přerušen přívod živin.

Larvy druhého druhu bejломorky, jenž byl popsán jako *Drisina glutinosa*, žijí v malé prohlubnině na spodní straně listů javoru klenu. Během 2 až 3 týdnů dorůstají a v místech jejich sání vzniká na listech obdobná hnědá skvrna jako po napadení předešlým druhem. Typickou hálku (zduřeninu pletiv) larvy tohoto druhu nevytvářejí.

Za jedno z nejvýznamnějších zjištění považujeme to, že se nám podařilo v průběhu kalamity téhoto druhu bejomorek v západních Čechách získat dospělce - samce i samice obou druhů při jarním výletu z půdy a při kladení vajíček na listy javorů. Pak mohla být konečně rozrešena otázka rodové příslušnosti obou druhů bejomorek.

Ukázalo se, že druh známý pod jménem *Dasineura vitrina* nepatří do rodu *Dasineura* a na základě morfologických znaků nejde zařadit do žádného z dosud známých rodů bejomorek. Je to zcela nový rod bejomorek, jemuž bylo

dáno jméno *Harrisomyia* a
(na počest britského vědce zabý-
vajícího se studiem bejلومorek).

Oba druhy bejلومorek se vyskytly v oblasti Slavkovského lesa a západní části Krušných hor v kalmitním množství. Javory kleny rostoucí na výše položených lokalitách jsou více napadeny než javory v nižinách. Není vyloučeno, že zvýšený výskyt těchto dvou druhů bejلومorek v posledních letech je také podmíněn imisemi, jak by tomu nasvědčovalo zvýšení poštu poškozenin se stoupající nadmořskou výškou. Velmi zajímavá je i skutečnost, že výskyt poškozenin působených larvami bejلومorek na klenu postupně narůstá, kdežto výskyt okrouhlých černých skvrn působených houbou *Rhytidisma cereinum* nápadně rychle ubývá. Tato houba byla před několika lety na listech javoru běžná. Je velmi citlivá na znečištění ovzduší podobně jako lišeňníky. V současné době se skvrny na listech javoru působené touto houbou vyskytují hlavně v nižších polohách a na lokálích dosud málo narušených imisemi.

Podle sdělení lesnických entomologů z oblasti Bádenska-Württemberska v NSR se oba druhy bejلومorek na javoru klenu vyskytují ve zvýšené míře i v pohoří Schwarzwald, tedy na území, které je také značně ovlivněno imisemi.

Zajímavá je i změna v kvantitativním výskytu obou druhů bejلومorek v průběhu gradace. Na jejím začátku před třemi lety v oblasti Mariánských Lázní převládal druh *Drisina glutinosa*. V současné době v celé oblasti kalmitního výskytu tvoří většinu (více než 90%) všech poškozenin larvy druhu *Harrisomyia vitrina*.

Listy jsou na stromech poškozeny oběma druhy bejلومorek především v dolních částech. Směrem nahoru do koruny stromu ubývá poškozených listů a v horních částech koruny jsou jen ojedinělé skvrny na listech. Je to způsobeno tím, že samice se líhnou z kukel ležících při povrchu plody a naletují na nejbližší listy javoru. Později líhnoucí se samice vyletují na výše položené listy a teprve při vysokém výskytu létají až do ku-

run stromů (viz obrázek-graf na vedlejší stránce).

Podařilo se také objasnit, v kterou denní dobu bejلومorky vyletují ze země a kdy kladou vajíčka. Dospělé bejلومorky se líhnou z půdy v době od 8 do 11 hodin dopoledne, ihned se páří a samice kladou vajíčka. V odpoledních hodinách již nelze nalézt bejلومorky na listech javoru (viz obrázek-graf č.2 na vedlejší stránce).

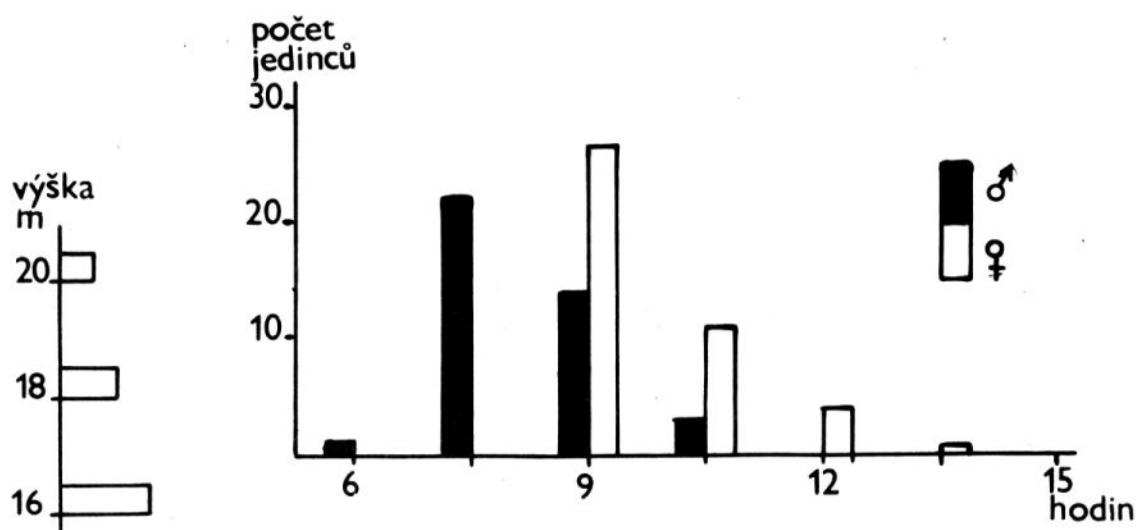
Larvy obou těchto druhů bejلومorek se vyvíjejí jen na listech javoru klenu. Javor mléč těmito druhy napaden není. Proto by se měla tomuto druhu dávat přednost při výsadbě v oblasti Slavkovského lesa, protože tento druh javoru - mléč - má podstatně lepší podmínky na přežití v této oblasti za současných poměrů ohrožení imisemi.

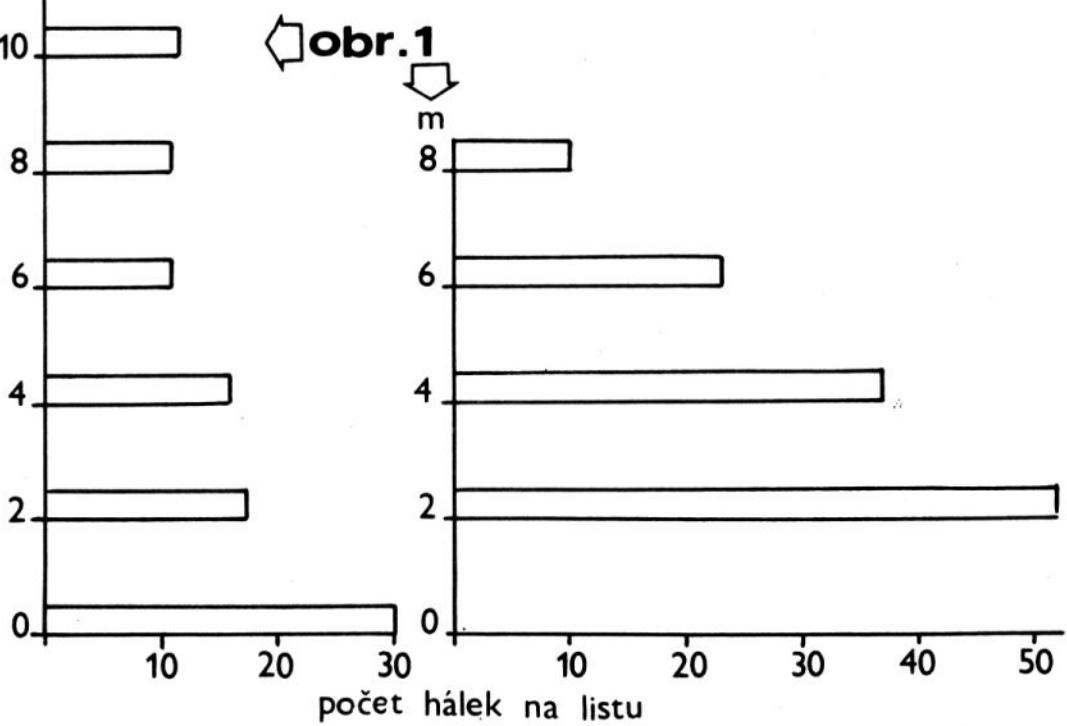
Obr.1 Průměrný počet hálek bejلومorky klenové (*Harrisomyia vitrina*) na listech javoru klenu v různých výškách stromu vysokého 20 metrů (vlevo) a 8 metrů (vpravo).

Obr.2 Výlet samic a samců bejلومorky klenové (*Harrisomyia vitrina*) z půdy během dopoledních hodin 21. května 1984.

obr. 2

ZNAK HORNÍHO SLAVKOVA NA NESPRÁVNÉM MÍSTĚ

FOTO: ING. WIESER

Již asi mnohý poutník, který si důkladněji prohlédl bývalé hornoslavkovské popraviště u Bošířan, udíleně potřásal hlavou. Příčinou je znak Horního Slavkova nad vstupem do truchlivého objektu.

Popraviště bylo odvěků místem hanby, k jehož zřízení a opravám se dali dělníci získat jen s určitými ceremoniemi a pouze s přímluvou a za vedení vysokého představitele města či panstva. Jakožto krajně potupné místo se rozhodně nezdobilo městským znakem. Ještě více zarážející je však nápis na znaku. Již letopočet 1598 nemá co činit s popravištěm, natož pak text "Hodie mihi, cras tibi (Dnes mě, zítra tobě)". Což byli slavkovští v roce 1598 tak zpustlí, že oprátka hrozila jednomu po druhém?.

Jak tedy vlastně došlo k umístění znaku na šibenici?

Vincenz Prökl uvádí v roce 1887 ve svém díle "Geschichte der königlichen Bergstädte Schlaggenwald und Schönfeld", že v roce 1598 byl na popravišti instalován mramorový znak Horního Slavkova. Poté, co císař Josef II. nařídil jeho zrušení, byl znak přenesen do městské radnice. Pröcklovým vývodům bohužel uvěřil ředitel slavkovské městanské školy Rudolf Prosch a nechal v roce 1936 na jeho zásluhou renovované popraviště umístit kopii znaku z roku 1598.

K rozluštění záhad je nutno znát stavební historii popraviště a věže slavkovského kostela sv. Jiří. Původní popraviště stálo na

kopci nad dnes vyhořelou radnicí. Po růstu města počátkem 16. století bylo již příliš blízko stavením a tak bylo roku 1544 postaveno nové popraviště u Bošířan na panském pozemku. Uvádí se, že v roce 1653 bylo v tak špatném stavu, že se muselo obnovit.

Od roku 1515 nově stavěný kostel sv. Jiří měl od roku 1529 svou zvonici nad sakristií. Podléhal patronátu Pluhů z Rabštejna na Bečově. V roce 1540 nechalo město Horní Slavkov se svolením Kašpara Pluha zřídit na západní straně kostela velkou věž na své náklady. Ve věži bydlel městský hlídač a byly zde zavěšeny zvony. Na věži byly také hodiny. Věž však byla postavena na špatných základech a záhy se v ní objevily trhliny. Proto musela být v roce 1593 postavena malá zvonice, do níž byly provizorně přeneseny zvony včetně zvonové stolice z roku 1540. Velká zvonice, zvaná též městská věž, byla demolována a postavena znova. Na tuto novou zvonici byl pak roku 1598 pravděpodobně dán městský znak, aby bylo zřejmé, že jde o věž patřící městu a nikoliv novému patronátnímu majiteli, vrchnímu hornímu úřadu v Horním Slavkově. A protože ve věži visel také zvon "umíráček", kterým bylo zvoněno každému slavkovskému zesnulému, je pochopitelný i nápis "Hodie mihi, cras tibi" jakož i výrok "Verbum domini manet in aeternum" (Slovo boží trvá ve věčnosti), obvyklý na zvonech.

Když popraviště v poli 17. století značně zchátralo, stala se mezičím stavebně závadnou i velká kostelní věž. Dle plánu z Prahy byla v letech 1658 - 1659 postavena sokolovským stavitelem věž nová. Jestliže Pröcklový poznamky alespoň částečně spočívají na pravdě, pak byl při opravě popraviště použit stavební materiál ze staré městské věže a s ním tam byl také přivezen městský znak.

Nápis "Hodie mihi, cras tibi" se může vztahovat jenom na zvonění umíráčku, nikoliv k věšení na šibenici. Tudíž musel být znak v roce 1598 instalován na nové velké kostelní věži či městské věži a nebyl určen pro popraviště.

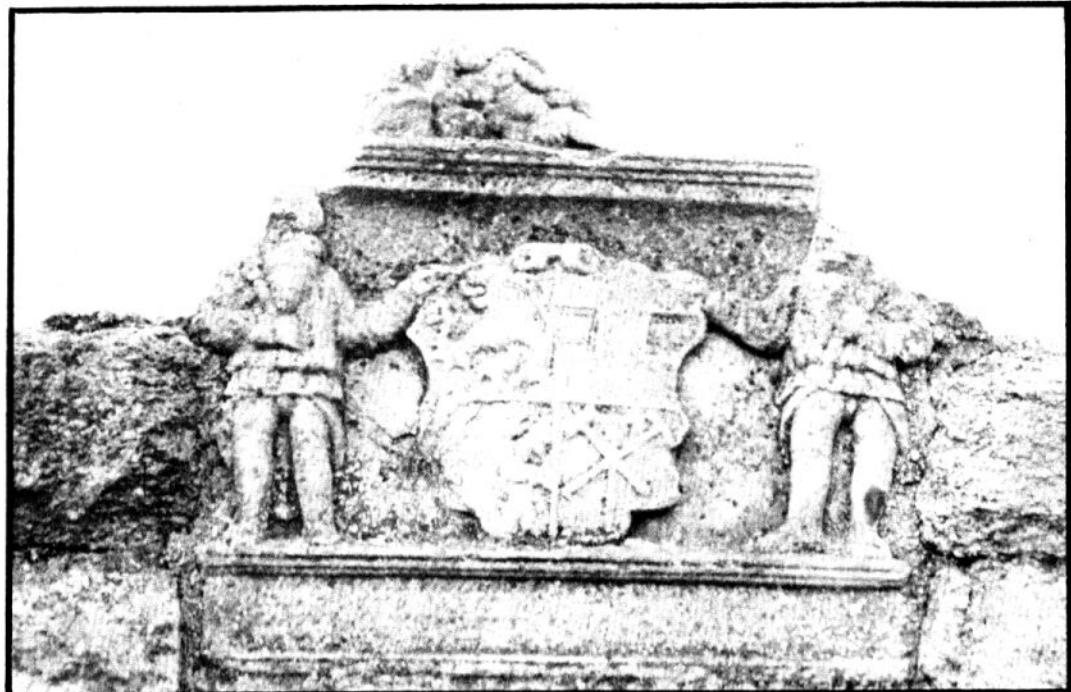
Ve světle historických skutečností by bylo vhodné přemístit znak z popraviště na kostelní věž.

●
Autor příspěvku:
Heinrich Zimmermann, Loket

Z němčiny přeložil:
PhDr. Stanislav Burachovič
Karlovarské muzeum

Fotografie:
Ing. Stanislav Wieser

Fotografie u titulku příspěvku:
Popraviště u Horního Slavkova
Fotografie dole: Městský znak na popravišti.

Z ČINNOSTI KOMPLEXNĚ RACIONALIZAČNÍ BRIGÁDY

ING JAN SCHLOSSAR

Čtenáři Arniky byli již v minulosti několikrát informováni o stavu škod imisemi kysličníkem siřičitým ve Slavkovském lese. Všechny tyto informace byly však pojmány z lesnického pohledu. Bud byly orientovány na projevy škod na asimilačních orgánech lesních dřevin, nebo na projevech škod na zdravotním stavu stromů a celých porostů v regionu Slavkovského lesa. Uvědomujeme si, že výzkum v ohrožených oblastech by měl být komplexní a v těsné součinnosti všech využitelných vědních disciplín tak, aby bylo získáno co nejvíce poznatků nejen o projevech poškození, ale i o změnách uvnitř ekosystému.

Aby tato snaha o poznání změn uvnitř lesního ekosystému byla koordinována, sešli se začátkem podzimu lanského roku zástupci orgánů, organizací a státní správy na jednání, které jednak konstatovalo nutnost shromažďování informací o projevech imisí na lesních porostech Slavkovského lesa a v druhém případě určila směr a cíle dalšího postupu. Bylo dohodnuto, že každý ze zastoupených orgánů a organizací podle svých možností zajistí podklady, které v budoucnu mohou po utřídění sloužit jako výchozí materiál pro detailnější výzkum dané problematiky. Proto

budou v průběhu letošního roku odebrány vzorky půdy a zajištěn jejich rozbor na předem vytypovaných čtrnácti stanovištích. Na těchto plochách bude ve vegetačním období proveden fytocenologický průzkum a tyto plochy budou do dalších let sloužit jako plochy trvalé. Průběžně během celého roku budou shromažďovány vertikální srážky (námraza, jinovatka) a bude průběžně zajišťován jejich chemický rozbor. Nadále se bude provádět rozbor povrchových vod ve vybraných lokalitách (SPR) a bude se zaznamenávat stav a vývoj poškození na lesních porostech. Je samozřejmé, že všechny tyto práce je nutné provádět pravidelně a v průběhu roku je důležité průběžně informovat všechny zainteresované účastníky o stavu prací a změnách v lesním ekosystému. Místa odběru a plochy dalšího pozorování byly určeny s ohledem na stávající imisní zátěž lesních porostů tak, aby vystihly tuto zátěž v maximálně možné míře jejího nárustu.

Na řešení celého úkolu se kromě naší Správy CHKO SL aktivně podílí i Entomologický ústav ČSAV Praha, Komise životního prostředí při ONV v Chebu, Ministerstvo zdravotnictví - ČIL Praha, Výzkumný ústav balneologický v Mariánských Lázních, Okresní hygienická stanice Cheb, Státní statky OP Sokolov a Lesní závod v Teplé. Samozřejmě uvítáme pomoc dalších jednotlivců i organizací z celé ČSR. O výsledcích budeme čtenáře Arniky průběžně informovat.

Osvětová beseda Loket nad Ohří pořádala u příležitosti 750. výročí založení města Lokte výstavu obrazů amatérských výtvarníků. Vystavoval i náš dobrovolný strážce DIMITRIJ KOSTAŇUK, jehož perokresby se v poslední době objevují i v naší Arnice. Náš kolega vystavoval dvě kresby tužkou a jeden olej. Všechny obrazy samozřejmě patřily hradu Lokti a historické části města Lokte.

Výstava proběhla v měsíci prosinci minulého roku.

ZPRÁVY

SPRÁVY

 V roce 1985 proběhlo na území celé oblasti Slavkovského lesa 274 strážních služeb provedených dobrovolnými strážci a čekateli. Převaha služeb (173) byla dle požadavku Správy CHKOSL uskutečňována v době hlavní sezony ve strážních úsecích nejvíce ohrožených návštěvním tlakem. Nejaktivnějším strážcem byl v uplynulém roce Jaroslav Petřík ze strážního obvodu Horní Slavkov s 53 službami.

 Dokončení rekonstrukce naučné stezky Kladská a výměna můstkového chodníku naučné stezky Smradoch se staly stěžejními úkoly lounského roku. Na rekonstrukcích obou zařízení bylo odpracováno 2091 brigádnických hodin. Náklady na rekonstrukci naučné stezky Kladská za roky 1983 a 1984 představují částku Kčs 115 300.- Náklady na rekonstrukci naučné stezky Smradoch činily Kčs 11 700.- Množství a kvalitu odvedené práce dobrovolnými spolupracovníky v době jejich osobního volna všichni vysoce hodnotíme.

 Plán schůzek a školení dobrovolných spolupracovníků Správy CHKOSL na rok 1985 vypadá následovně:
UNOR - Ochrana čistoty vod a vodního hospodářství CHKOSL (přednáší ing. Balej - VHI Karlovy Vary).
Terénní školení - lyžařský výjezd do masivu Lesného a Lysiny.
Doporučená akce: Toulky Šumavou - II. část cyklu.

BŘEZEN - Zemědělství a zájmy ochrany přírody v CHKOSL (přednáší prof. Hron).

Terénní školení: Vycházka za pří-

rodními zajímavostmi v regionu Lázní Kynžvartu.

DUBEN - Nelesní zelen a její ochrana (přednáší pracovníci Správy). Terénní školení: Vodní nádrž Podhora. KVĚTEN - Osobnost strážce a organizování činnosti strážců (lektor SÚPPOP Praha + pracovníci Správy). Terénní školení: Vycházka za florou SPR Lysina.

CERVEN - Zájezd po CHKOSL. Seznámení se severozápadní částí VCHU (Malá a Velká Libava, Rovná, Kostelní Bříza, Loket, Poohří). Tématické zaměření na začínající strážní sezónu.

ZÁŘÍ - Správní členění CHKOSL. Terénní školení - Vycházka na Planý vrch a dolní tok Mnichovského potoka. ŘÍJEN - Vyhodnocení návštěvní sezony. Terénní školení: Jelení říje v CHKOSL. LISTOPAD - Záchrana ohrožených druhů fauny na Šumavě a možnosti v CHKOSL (Přednáší Ladislav Vodák). Terénní školení - Minerální prameny v jižní části CHKOSL (Chotěnov, Kramolín, Martinov).

Všechny schůzky budou doplněny promítáním odborných filmů a dnes již tradičními soutěžemi o ceny.

